

Խաչատուր Թահմազ

ՊՈՆՏԱՀԱՅԵՐԻ ԲԱՐԲԱՌԻ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ
ՋԵՆԻՉԻ ԵՆԹԱԲԱՐԲԱՌ (Համառոտ):

ՆԱԽԱԲԱՆ

Սեվ ծովի հարավ-արևելյան ափերում (թուրքական Սամսուն քաղաքից մինչև վրացական Բաթում) և հարակից լեռնային գյուղերում ապրող հայերի, ինչպես նաև Մեծ եղեռնից փրկված և Աբխազիայում ու Ռուսաստանում բնակություն հաստատած հայերի սերունդների բարբառը ուսումնասիրվել է բազմաթիվ հետազոտողների կողմից, որոնցից ամենաձավալունը և արժեքավորը, Հ. Աճառյանի «Քննություն համշենի բարբառի» աշխատությունն է: Իր իսկ, Հ. Աճառյանի, խոստովանությամբ, բարբառի քննությունը կատարել է 1910 թ. Թրաբզոն քաղաքի և հարակից շրջանների գյուղերում, և 1946 թ. Աբխազիայում, կատարած հետազոտությունների հիման վրա: Չգիտես ինչու, մեծն Աճառյանը, այդ հսկայական երկրամասում ապրող հայերին անվանել է «համշենահայեր», Թրաբզոնի շրջանում գտնվող Համշենի (հնում նույնանուն իշխաթություն Համշեն կենտրոնով) անունով, իսկ հայերին՝ «համշենահայեր», այնինչ, մինչև օրս էլ, պոնտահայերը իրենք իրենց բաժանում են թրաբզոնցիների՝ Թրաբզոնի շրջանի և ջենիգցիների՝ Ջենիգ (թուրք. Ջանիկ) գավառի անունով: Բնարկե, ինչպես նկատել է մեծն Աճառյանը, բարբառը մեկն է, և բաժանել է երկու խոսվածքի, այլ ոչ թե երկու ենթաբարբառի՝ իրենց խոսվածքներով: Երեվի, ինչպես գրել է նա, ձեռքի տակ եղած նյութերի պակասության պատճառով:

Կարող է հարց ծագել, թե այդ ինչպե՞ս է, որ իրարից հարյուրավոր կիլոմետրեր հեռու գտնվող հայերը, կտրված միատար թուրքական բնակավայրերով խոսել են նույն բարբառով: Կան բազմաթիվ ապացույցներ և վկայություններ, որ հնում նրանք միացյալ են եղել և խոսել են նույն բարբառով, որը չի ունեցել ենթաբարբառներ: Սեվծովյան այդ Հայկական երկրամասը, բյուզանդական ժամանակաշրջանում կոչվել է «Արմենիկոն», որը կիսվել է թուրքերի կողմից՝ երկրամասի հայ տարրի ուժը ջլատելու համար, որից հետո յուրաքանչյուր մասի պոնտահայերի լեզուն զարգացել է ինքնուրույն՝ պահպանելով հիմքը: Ինչպես օրինակ, արեվելա- և արեվմտահայերեն գրական լեզուները:

Ջենիգ գավառը զբաղեցնում է Օրդու և Սամսուն քաղաքների միջև ընկած ծովափի ամբողջ լայնքով, մինչև Արաբիս լեռնաշղթայի լեռնագագաթները ընկած տարածքը, սահմանափակվելով Ջենիգի լեռնաշղթայով: Այստեղ հայերը բնակություն են հաստատել հազարամյակներ առաջ: Այդ մասին է վկայում Օրդու քաղաքի, ջենիգցական Էրդի(ր) անունը, այսինքն՝ Էրերի դրած, հիմնած, ինչպես Էրեբունիի՝ Էրերի տան, պարագայում:

«Ջենիգ» տեղանունը կազմված է «ջեն» արմատից և «-նիգ» հոգնակերտից և վերծանվում է «ջեներ»: «Ջեն» արմատը արիական շրջանի բառ է, որը պահպանվել է նույնությամբ իտալերենում, պարսկերենում՝ «ժեն», և նշանակում է «զեն»: Այդ նույն արմատով է կազմվել նաև իտալական Ջենովա՝ ջեներ, քաղաքի անունը: (Տե՛ս «Амшен – Понто» выпуск 4, 2011г.):

Վերադառնանք պոնտահայերենի ջենիգի ենթաբարբառին:

Նախ այն մասին, որ Ջենիգի գյուղական բնակավայրերը ունեցել են առեվտրական և մշակութային առավել սերտ կապեր ծովափի վեց Օրդու, Սամսուն, Չարշամբա, Թերմե, Ունյե և Ֆատսա քաղաքներից որևէ մեկի հետ: Գյուղացին, հայրենի գյուղի անունը ասելուց հետո, ավելացնում էր. «միր բազարը Ֆատսարն էր», կամ մի այլ քաղաք: Իսկ քաղաքացի ջենիգցիները, ունեցել են ավելի մեծ հնարավորություններ կրթվելու և գրական հայերենի հետ շփվելու, ուստի ժամանակի ընթացքում նրանց լեզուն հղկվել և մոտեցել է գրականին: Այդ երեւույթը առավել ցայտուն է Օրդուի՝ Ջենիգի ամենամեծ քաղաքի, խոսվածքի պարագայում:

Ներկայացնելով ընթերցողի դատին Պոնտահայերենի Ջենիգի ենթաբարբառի՝ իմ մայրենիի, համառոտ քննությունը և բառարանը, ցանկացել եմ ի կատար ածել մեծն Հ. Աճառյանի կտակը՝ «ջենիգի խոսվածքը կարիք ունի լրացուցիչ ուսումնասիրությունների»:

ԲԱՌԱԿԱԶՄՈՒԹՅՈՒՆ

Պոնտահայերեն բարբառի Ջենիգի ենթաբարբառում, ինչպես և գրական հայերենում, բառերը լինում են պարզ՝ արմատական, և ածանցավոր:

Ածանցավոր բառերը կազմվում են ինչպես նախածանցով, այնպես էլ վերջածանցով:

Ջենիգի ենթաբարբառի բառերը լինում են պարզ՝ բաղկացած մեկ արմատից, և բարդ՝ մեկից ավելի արմատներից:

ՎԵՐՋԱՂԱՆՑՆԵՐ

Ջենիգի ենթաբարբառի առավել տարածված վերջածանցներն են.

«-ադ» – գիսադ (կիսատ), «-ագոն» – օրագոն (օրական), «-եդ» – ուժեդ, «-եդեն» – օսկեդեն (ոսկեդեն), «-ընի» – թըզընի (թզենի), «- պար» – ընգերապար (ընկերաբար), «-իզ» փիսիզ (փիսիկ), «-իճ» - երկիճ (երգիչ), «-կեդ» - վախկեդ (վախկոտ), «-եդ» – ադդեդ (կեղտոտ), «-ա» - երզրաա (երկաթյա), «-յագ» - դասնյագ (տասնյակ), «-բես» - իսկաբես (իսկապես), «- եծ» - մադնեծ (մատնոց), «-ուտին» - ընգերուտին (ընկերություն), «- ուզ» - լըդվուզ (սահուն):

ՄԱԿԲԱՅՆԵՐ

Մակբայները պատասխանում են հետևյալ հարցերին.

Ե՛ պ (ե՛ քք), վո՛ յդէխ (ո՛ րտեդ), ինձձո՛ (ինչպե՛ս), և լինում են ստորոգյալի կամ բայական անդամի լրացում:

Մակբայների տեսակներն են.

ա) Տեղ ցույց տվող.

Ըմըն դեդ (ամեն տեղ), դեդ-դեդ (տեղ-տեղ), բադնիվիբ (պատնիվեր), ծեյնիվաբ (ձորնիվար), տեմ –տիմած (դեմ առ դեմ), և այլն:

բ) Ժամանակ ցույց տվող.

Հիմի (հիմա), դարեծդարի (տարեցտարի), օրեծօր (օրեցօր), մեզ-մեզ (մեկ-մեկ), դրհա (դեռ), աատիետկը (այսուհետեվ), Էկուծ (վաղը, էգուց), առած (նախ), ետկըն (հետո), բազի-բազի (ծամանակ առ ծամանակ), վախտին (ծամանակին), աավաղը (վաղուց), և այլն:

գ) Քանակ և աստիճան ցույց տվող.

Քոնի բոյ (քանիցս), շադ (շատ), շադ-շադ (բազմիցս), չապըն տուս (չապագանց), քիճմը (մի քիչ, մի փոքր), քիճիզմը (մի քիչ), ավելի (ավելի), աավելի (էլ ավելի, ավելի ևս), ջիբ (բոլորովին), մեզ-մեզ (մեկիկ-մեկիկ), քիճ (քիչ), քիճ-քիճ (քիչ-քիչ), և այլն:

դ) Ձեվ ցույց տվող.

Նորըն (նորից), մեճումեճ (մեջ ընդ մեջ), ախապաբապար (եղբայրաբար), գոմած-գոմած (կամաց-կամաց), ուժեդմը (ուժգին), հետկըջի (իսկույն), դաիմա (շարունակ), մեճաբես (մեծապես), փոխեփոխ (փոխեփոխ), էրեվնոդ (սկնհայտ), նորըն (նորից), և այլն:

Մակբայները չեն հոլովվում:

Մակբայակերտ վերջածանցներ.

«-պար» – ընգերապար (ընկերաբար), «-բես» – մեճաբես (մեծապես), և այլն:

Կրկնավոր ածանցներից և գոյականներից նույնպես կազմվում են մակբայներ.

Գոմած-գոմած (կամաց-կամաց), հայար-հայար (արագ-արագ), ուշ-ուշ (ուշ-ուշ), թեզ-թեզ (շուտ-շուտ), բադ-բադ (սառը-սառը), դակ-դակ (տաք-տաք), էրես-էրեսի (էրես-էրեսի), և այլն:

ԵՂԱՆԱԿԱՎՈՐՈՂ ԲԱՌԵՐ

Ջենիգի ենթաբարբառի եղանակավորող բառերը, ինչպես և գրական հայերենում, ցույց են տալիս խոսողի մոտեցման եղանակը նախատասույթյան արտահայտած մտքի հետ.

Կոնե (գոնե). Ես ծիրը կալ չիմզայնի, կոնե տուն հայդի միրը:

Ես չեմ կարող ձեր տուն գալ, գոնե դու արի մեր տուն:

Չա (չե, ոչ). Միյ դունը էգո՞ղ իս (ըս) տա: - Չա՛:

Մեր տուն գալո՞ւ ես: - Ոչ՛ (չե՛):

Հա (հա, այո). Միյ դունը կո՞ւմ տա: - Հա՛:

Ձեր տուն գա՞մ: - Այո՛ (հա՛):

Ասիս (ասես). Ասիս տա դակ ա՛ դակ չա, ամա ...

Ասես տաք է՛ տաք չի, բայց ...

Ինձընա էդեվ (ինչորե). Ինձընա էդեվ՝ ես էգա: Ինչորե՛ ես եկա:

Կիդիս (կարծես). Կիդիս, տա մաշտ ա, ամա ...

Կարծես, թե մարդ է, բայց ...

Հալբա (իհարկե). Կուկա՞ս տա: - Հա՛ լրաա: Կգա ա: - Իհա՛րկե:

ԿԱՊ

Կապերը գործ են անվում գոյականի, դերանվան կամ գոյականաբար գործածվող բառերի հետ նրանցից առաջ կամ հետո, և նախադասության ստորոգյալին կապում են նրա լրացմանը, ցույց տալով լրացման պաշտոնը:

Կապերի տեսակները.

ա) Նախադրություններ.

Ըռոնծ (առանց), մինձեվ (մինչեվ), կոյա (իբրեվ), դրհա (դեռեվս):

բ) Ետադրություններ.

Չակըն (առանց), հոմար (համար), դայրը (բացի), ինտուս (դեպի այն կողմ), իստուս (դեպի այս կողմ), ի վիբ (ի վեր), ի վաբ (ի վար, ներքեվ), հեդ (հետ), վըրըն (վրա), դագ (տակ),

մեճ (մեջ), տուս (դուրս), ետկը, էրեվ (հետո), բես (պես, նման), չասպ (չափ), մեճ (մեջ), և այլն:

ՇԱՂԿԱՊՆԵՐ

Ջենիգի ենթաբարբառի շաղկապները լինում են.

ա) Համադասական՝ կապում են համազոր բառերն ու նախադասությունները. Ու (ու), գամ (կամ), ամա (բայց), և այլն:

բ) Ստորադասական՝ կապում են մեկը մյուսին լրացնող նախադասությունները. Օր (որ), տա (թե), հընոր (որպեսզի), և այլն:

Բարդ շաղկապներ, երկու և ավելի արմատներից կամ բառերից կազմված, չեն հայտնաբերվել:

Բաղադրյալ շաղկապներ, կազմված երկու հարադիր բառերից. Գամ տա (կամ թե), օրի չա (ինչու ոչ), կոյա տա (իբր թե), գոմմոյ տա (քիչ մնա), հաշվա տա (համարյա թե), և այլն:

ՁԱՅՆԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ձայնարկությունները արտահայտում են՝ զարմանք, կոչ, հուզմունք, որոնք գործածվում են ինչպես առանձին, այնպես էլ կոչական բառերի հետ:

Լինում են բացականչական և կոչական. Ախ (ախ), հեյ (հեյ), էվախ (հեյ վախ), վախ (վախ), աման (աման), օֆ, էֆ (օֆ), փուֆ (փուֆ), հո (հեյ), էյ (հեյ), յու (դու), օյ (օյ), և այլն:

Օրինակներ.

Ա՛խ, իմ դրոշա: Ա՛խ, իմ բալաս:

Հ՛եյ, վե՛վ իս: Հե՛յ, ո՛վ էս:

Սուսան, յ՛ու: Սուսան, դո՛ւ: (- է՛յ՝

այո՛):

ՀՆՉՑՈՒՆԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Ջենիգի ենթաբարբառի ներսում՝ գրական – բարբառ, հոլովման, խոնարհման և այլ դեպքերում, տեղի են ունենում հնչյունափոխություններ (անցումներ). ր – յ, ր – շ, ո – ե, ա – օ, և այլն:

Բ - Յ անցումներ

Ուղղական հոլովի եզակի թվում.

Արծաթ՝ այձատ, արջ՝ այճ, փարջ՝ փայճ:

Կրծել՝ գլձուշ, գործել՝ կոյձուշ, կրտել՝ գլղուշ, և այլն:

Եզակի թվի գոյականների հոգնակիացման ժամանակ.

Ընկեր՝ ընգեր – ընգեյնի, ընգեյո՞ւլ:

Քոչվոր՝ քոճվեր – քոճվեյնի:

Եղբայր՝ ախաչքո – ախաչքնի, ախայո՞ւլ, և այլն:

Խոնարհման ժամանակ.

Ազգեր՝ ազգեր – ազգեյս, ազգեյո, ազգերը:

Մեծեր՝ մեճեր – մեճեյս, մեճեյո, մեճերը:

Մեխ՝ մեխ – մեխեյս, մեխեյո, մեխերը, և այլն:

Ո – Ե անցումներ

Լոր՝ լեր (լորեր), շոր՝ շեր (շորեր), խոտ՝ խեղ խողեր), ձոր՝ ձեր (ձորեր), մրոտ՝ մրեղ (-նի), և այլն:

Բ – Շ անցումներ

Ուղղական հոլովի եզակի թվում.

Մարդ – մաշտ, բուրդ – պուշտ, քուրդ – քուշտ, խլուրդ – խլուշտ, հորթեր – հոշտեր, մորթել – մոշտուշ, և այլն:

Ա – Օ անցումներ

Անտուն – օնդուն, անտեր – օնդեր, անգույն – օնկուն,

Աման – օմոն, ամիս – օմիս, անուն – օնուն, անալի – օնլի,

Բերան – պերոն, բան – պոն, բանալ – պոնուշ,

Նշան – նշոն, դարման – տարմոն, զանգակ – զոնգազ, և այլն:

ԲԱՐԴ ԲԱՌԵՐ

Բարդ բառեր կազմելու ձևերը

Ջենիգի ենթաբարբառում, ինչպես և գրական հայերենում, բարդ բառի մեջ, սովորաբար, առաջին բաղադրիչը լինում է երկրորդի լրացումը:

Բարդ բառերի բաղադրիչները լինում են ինչպես հոդակապով, այնպես և առանց հոդակապի: «Ա» հոդակապով միացվող բարդ բառերը, ջենիգի ենթաբարբառում, շատ ավելի քիչ են, քան գրական հայերենում: Հաճախ, հոդակապով միացած բարդ բառերը, ջենիգի ենթաբարբառում տրանսվորմացվում են առանձին բառերի, կամ գործածվում են այլ լեզուներից փոխառնված բառեր:

«Ա» հոդակապով միացող բառեր.

Վարժապետ – վառժաբեղ, ամենալավ – ըմբնալավ, գլխացավ – կլխացավ, դասագիրք – տասակիրկ, և այլն:

Անհոտակապ բարդություններ.

Ձնձաղիկ – ծնձաղիզ, դասընկեր – տասընգեր, ականջօղ – օնգօջօղ, կեսգիշեր – գեսկիշեր, հոգեառ – հոկիառ, և այլն:

Տրանսվորմացվող բարդ բառեր.

Ակնաբույժ – աճկի հեկիմ, ամսաթիվ – օմսու թիվ, ամենօրյա – ըմբն օրվոն, կշռաքար – գըշռկի քար, և այլն:

«Ի» ձայնավորով վերջացող որոշ բառերում, վերջինիս հաջորդող «ա» հոդակապի հետ վերածվում է «ե» ձայնավորի: Այդպիսի որոշ գրական բառեր՝ տրանսվորմացվում են առանձին բաղադրիչների, սակայն, ինչպես և գրականում, կան նաեւ «ա» հոդակապով բարդվող բառեր. Ձի (ձիաբեռ) – ՕԻ (ծիապեռ):

Հոգի (հոգեվարք) – հոկի (հոկեվարկ, քեռի (քեռակին) – քեռի (քեռեգին), բարի (բարեկամ) – պարի (պարեգամ), տարի (տարեդարձ) – դարի (դարետառձ), և այլն:

Տրասվորմացվող բարդ բառեր.

Խնոցագործ – խընոծու կոռձ ընող, հավաբուն – հավու պուն, խալեգործ – խալի կոյձող (խալիջի), ռասկեգույն – օսկիի կունի, և այլն:

Անհոդակապ բարդ բառեր, երբ երկրորդ բաղադրիչը սկսվում է ձայնավորով.

Ցախավել – ցախավիլ, մեծաչք – մեծաճկ, չարաչք – չարաճկ, սեվօր – սեվօր, և այլն:

Երբ գրական հայերենում «ու» ձայնավորով վերջացող և բարդ բառերի առաջին բաղադրիչ հանդիսացող բառերում «ու»-ն վերածվում է «վա» - ի, այդպիսի բառերը տրանսվորմացվում են առանձին բաղադրիչների.

Կատու – կատվախեղդ գադու - գադվի խեխտաձ:

Ջադու – ջադվախեղդ՝ ճադու – ճադվի խեխտաձ:

Կկու – կկվաձայն՝ կուկուգ – կուկուգի ծըն:

Լեգու – լեգվակոթիվ՝ լիգու – լիգվի գըռիվ, և այլն:

Բացառություններ, երբ «ու» վերջավորությունը վերածվում է «ա» հոդակապի.

Հեռու – հեռատես՝ հեռու – հեռադես:

Ինչպես և գրական հայերենում, «ամեն – ըմբն» բառի բարդման ժամանակ, «ա» հոդակապը պահպանվում է, եթե նույնիսկ նրան հաջորդող բաղադրյալը սկսվում է «ա» ձայնավորով.

Ամենաառաջ – ըմբնաառաձ, ամենադքատ – ըմբնաախկադ, ամենակեղտոտ – ըմբնաադդեդ, և այլն:

ԲԱՐԴ ԲԱՌԵՐԻ ԱՅԼ ՏԵՍԱԿՆԵՐ

Հարադրական բարդություններ

ա) Շաղկապով.

Մեձ ու բիջիգ – մեծ ու փոքր, դուն ու դեղ – տուն ու տեղ, մաշտ ու գընիգ – մարդ ու կին, և այլն:

բ) Գծիկով.

Էպուշ-թապուշ – եփել-թափել, էշտուշ-էգուշ – գնալ-գալ, դոնուշ-պերուշ – տանել-բերել, և այլն:

գ) Ցանկացած բառի կրկնությամբ, երբ երկրորդ բաղադրյալում սկզբնատառը փոխարինվում է «մ»-ով, կամ ավելացվում է «մ» բաղաձայնը՝ ձայնավորով սկսվող բառերում.

Հած-մած – հաց-մաց, գայջ-մայջ – կարձ-մարձ, ճուր-մուր – ջուր-մուր, ալայ-մալայ – բուր-մուր, և այլն:

դ) Եթե հարադրական բարդության երկրորդ բաղադրիչը փոխում է իր կազմությունը.

Բարաբ-սարաբ – պարապ-սարապ, ձագ-ձուգ – ծակ-ծուկ, շիբ-շիդագ – շիպ-շիտակ, և այլն:

ե) Միեւնույն բառի կամ արնատի կրկնությամբ.

Շադ-շադ – շատ-շատ, քիձ-քիձ – քիչ-քիչ, մեձ-մեձ – մեծ-մեծ, գոմաձ-գոմաձ – կամաց-կամաց, և այլն:

զ) Կցական բարդություններ՝ երբ հարադրական բարդության բաղադրիչները միանում են.

Դունդեղ – տուն ու տեղ, դագվրա – տակ ու վրա, սայծեր – սար ու ձոր, հարմար – հայր ու մայր, և այլն:

է) Հարադրական բարդությունների ներքոհիշյալ ձևեր առավել գործածական է, քան գրականում.

Վայ տըվվուշ – փնովել, էրես դըվուշ – էրես տալ, եղ գոյուշ – հետ կանգնել, յոն դըվուշ – ծլկել, և այլն:

3) Ածանցավոր բարդ բառեր.

Պարեգամ՝ պարեգամուտին – բարեկամ՝ բարեկամություն, ընգերասեր՝ ընգերասիրուտին – ընկերասեր ընկերասիրություն, և այլն:

ԳՈՅԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆ

Գոյականին տրվող հարցեր.

Վե՞ վ – ո՞ վ, ի՞նձ(ը) – ի՞նչ(ը):

Վո՞ւմ – ո՞ւմ, ինձի՞ – ինչի՞:

Վո՞ւմ – ո՞ւմ, ինձի՞ն – ինչի՞ն:

Վո՞ւմ – ո՞ւմ, ի՞նձը ո՞ր ի՞նչը:

Վո՞ւստմա – ո՞ւմից, ինձա – ինչի՞ց,

Վո՞ւստմով – ո՞ւմով, ինձո՞վ – ինչո՞վ:

Ինձի՞ն, ինձին նետը – ինչո՞ւմ, ինչի նետը, և այլն:

Հարցերը տրվում են առկաներին, որոնք ինձում են.

Կոնկրետ՝ մաշտ (մարդ), ուստա (ուստա), վառժաբեդ (ուսուցիչ), դուն (տուն), տուռ (դուռ), գադու (կատու), խեդ (խոտ), և այլն:

Վերացական՝ միուտին (միություն), ընգերուտին (ընկերություն), ժաժում (շարժում), և այլն:

Գոյականի տեսակներ.

Հասարակ անուն. դուն (տուն), տուռ (դուռ), մուզ (մուկ), գադու (կատու), խեդ (խոտ), և ձյլն:

Հատուկ անուն. Կիրկոր (Գրիգոր), Երեւան, Մեւան, և այլն:

Բաղադրյալ անուններ. Մեւանի լիջ (լիճ), Մեւ ձով (ձով), Երեվան քաղակ (քաղաք), և այլն:

Գոյականները ունեն երկու թիվ. Եզակի և հոգնակի:

Հայտնի՝ որոշ, առարկաների վերջում արտասանվում է «ը» կամ «ն», այսինքն նրանք ունեն որոշող հոդեր:

ՀՈԳՆԱԿԵՐՏՆԵՐ

«Վի»

հոգնակերտը օգտագործվում է գույգայնության գաղափարի արտահայտման համար.

Աճկ – աճվի (այք – այքեր), ծեռկ – ծեռվի (ձեռք – ձեռքեր), օտկ – օտվի (ոտք – ոտքեր), օնգոջ – օնգոջվի (ական – ականներ), էրես – էրեսվի (երես – երեսներ), և այլն:

«Նի»

հոգնակերտով հոգնակի բառեր են կազմվում տարբեր ձևվերով: Հոգնակերտը ավելացվում է եզակի բառին՝ վերջից, և եզակին փոփոխություն չի կրում:

Երբ եզակին վերջանում է «ա» կամ «ա» ձայնավորներով, հոգնակիում նրանց փոխարինում է «ու» ձայնավորը.

Ադա – ադընի, ձառա – ձառընի (ծառա – ծառաներ), ալա – ալընի (յալա – յալաներ), և այլն:

Երբ եզակին վերջանում է «ու» ձայնավորով, նրան փոխարինում է «վ» բաղաձայնը.

Մեդու – մեդվնի (մեդու – մեդուներ), գադու – գադվնի (կատու – կատուներ), ջիջու – ջիջվնի (որդ ու որդեր), և այլն:

Երբ եզակին վերջանում է «ր» բաղաձայնով, նրան փոխարինում է «յ» բաղաձայնը.

Ալուր – ալույնի (այուր – այուրներ), թեբուր – թեբույնի (փետուր – փետուրներ), և այլն:

«Եր»

Հոգնակերտով հոգնակիներ են կազմվում բոլոր միավանկ գոյականներից և գոյականաբար ոգտագործվող այլ բառերից, բացառությամբ «ու» և «ի» ձայնավորներով վերջացող բառերի ու մի քանի այլ դեպքերի:

Աձ – աձեր (այծ – այծեր), մալ մալեր (տավար – տավարներ), պոռ – պոռեր (բոռ – բոռեր), ճուր – ճրեր (ջուր ու ջրեր), մուր – մրեր (մուր – մրեր), պուն – պներ (բույն – բույներ), քինստ – քնստեր (քիթ – քթեր), աեզ – խոզեր (խոզ – խոզեր), կեյդ – կոյդեր (գորտ – գորտեր), խեդ – խոդեր (խոտ – խոտեր) և այլն:

«Ներ»

հոգնակերտով հոգնակիներ են կազմվում քիչ քանակությամբ միավանկ գոյականներից.

Պեռ – պեռներ (բեռ – բեռներ), թեռ – թռոներ (թոռ – թռոներ), մուզ – մզներ (մուկ – մկներ), ծուզ – ծզներ (ձուկ – ձկներ), և այլն:

«Կ»

հոգնակերտով հոգնակիներ են կազմվում «ի» ձայնավորով վերջացող գոյականներից և հոգնակիաբար ոգտագործվող այլ բառերից.

Կեղածի – կեղածիկ (գյուղացի – գյուղացիներ), դնեծի – դնեծիկ (տնեցի – տնեցիներ), խալի – խալիկ (խալի – խալիներ), խնամի – խնամիկ (խնամի – խնամիներ), խնածի – խնածիկ (խնացի – խնացիներ), և այլն:

Ջենիզի ենթաբարբառում կան նաև շատ քիչ տարածված այլ հոգնակերտներ.

«վընի»՝ գադու – գադվընի (կատու – կատուներ), ճադու –

ճադվընի (վիուկ – վիուկներ):

«իկ»՝ մաշտ – մաշտիկ (մարդ – մարդիք):

«դիկ»՝ ջոմպա – ջոմպդիկ (ճանապարհ – ճանապարհներ):

«դակ»՝ գնիզ – գընդակ (կին – կանաք):

ՀՈԼՈՎՈՒՄՆԵՐ

Գրական հայերենի «ան» և «յան» հոլովումներին պատկանող բառերը՝ պոստահայերենի Ջենիզի ենթաբարբառում բացակայում են:

«ԻՆ» հոլովումը

ընդգրկում է գրական հայերենի «ի», հոլովմանը պատկանող բառերի մի մասը.

Մեռական հոլով (վեվ – ինճ՝ ով – ինչ):

Տրական հոլով (վում – ինճին՝ ում – ինչի):

Օսկ – օսկին (ոդք – ոդքի), կում – կումին (գում – գումի),
Չառ – ձառին (ծառ – ծառի), և այլն:

«ՈւՆ» հոլովումը

ընդգրկում է իր մեջ գրական հայերենի «ի» և «ու» հոլովումներին պատկանող բառերի մի մասը և բոլոր գոյականների և գոյականաբար ոգտագործվող բառերի հոգնակները.

Խեզ – խոզուն (խազ – խոզի), ձով – ձովուն (ծուն – ձովի), գով – գովուն (կով – կովի), և այլն:

Կինի – կինուն (գինի – գինու), մաշտ – մաշտուն (մարդ – մարդու), ծի – ծիուն (ձի – ձիու), և այլն:

Օղվի – օղվրնուն (ոտքեր – ոտքերի), խօզեր – խոզերուն (խոզեր – խոզերի), օրեր – օրերուն (օրեր – օրերի), և այլն:

«Ու» հոլովումը

Ընդգրկում է իր մեջ գրական հայերենի «ի» և «ան» հոլովումներին պատկանող բառերի մի մասը.

Աձ – աձուն (այծ – այծի), կալ – կալուն (գալ – գալի), լեր լորուն (լոր – լորի), և այլն:

Թեռ – թռռուն (թռռ – թռռան), եզ – եզուն (եզ – եզան), կարուն – կայնուն (գարուն – գարնան), և այլն:

«ՕԸ» հոլովումը

իր մեջ ընդգրկում է գրական հայերենի «ու» հոլովմանը պատկանող բառերի մի մասը.

Դոնձրնի – դոնձրնեծը (տանձ – տանձենու), ընգզրնի – ընգզրնեծը (ընկույզենի – ընկույզենու), թըզրնի – փըզրնեծը (թզենի – թզենու), և այլն:

«ԵՃ» հոլովումը

իր մեջ պարունակում է գրական հայերենի «ոջ» հոլովման բառերը.

Ընգեր – ընգերեճ (ենկեր – ընկերոջ), գընիգ – գընեճ (կին – կնոջ), քուր – քուրեճ (քույր – քրոջ), դալ – դալեճ (տալ – տալոջ), ներ – ներեճ (ներ – ներոջ), դակըր – դակըրեճ (տագր – տագրոջ), և այլն:

«ՎՈՆ» հոլովումը

Ընդգրկում է գրական հայերենի «վա» հոլովման բառերը.

Օր – օրվուն (օր – օրվա), դարի – դարվուն (տարի – տարվա), օմիս – օմսվուն (ամիս – ամսվա), կիշեր – կիշերվուն (գիշեր – գիշերվա), էրեզ ո էրեզվուն (երեկ – երեկվա), և այլն:

«Օ» հոլովումը

ընդգրկում է գրական հայերենի «ց» հոլովման բառերը.

Միրեկը – միրեծը (մերոնք – մերոնց), ծիրեկը – ծիրեծը (ձերոնք – ձերոնց), ըներ – ընեծը (ձերոնք – ձերոնց), բեդոեսծիկ – բեդոեսծեծ (պետրոսենք – պետրոսենց), և այլն:

ԳՈՅԱԿԱՆՆԵՐԻ ՀՈՒՆՎՈՒՄԸ

Պոնտահայերեն բարբառի Ջենիգի ենթաբարբառը, ինչպես և գրական հայերենը, ունի յոթ հոլով: Գոյական անունները, ըստ հոլովների, պատասխանում են հետևյալ հարցերին.

Ուղղական հոլով. Վեվ, ինճ(ը), ինճերը (ուս, ինչ(ը)):

Մեռական հոլով. Վում, ինճի, ինճերու (ուս, ինչի):

Տրական հոլով. Վում, ինճին, ինճերուն (ուս, ինչին):

Հայցական հոլով. Վում, ինճը, ինճերը, (ուս, ինչը):

Բացառական հոլով. Վուստմըն, ինճըն (ումից, ինչից):

Գործիական հոլով. Վուստմով, ինճով, ինճոն (ումով,

ինչով, ինչպես):

Ներգոյական հոլով. Ինճին, ինճին նեսը (ինչում):

Գոյական անունների վերջավորությունը հոլովներում կախված է նրանց եզակի թվի անորոշ ձևի վերջնատառից, անվան կրողի տեսակից և վանկերի քանակից:

Ա, ա, ու ձայնավորներով վերջացող գոյական անունները ստանում են հետևյալ վերջավորությունները.

Ուղղական հոլովի ինչպես եզակի, այնպես էլ հոգնակի թիվը

ստանում է որոշող «ն» հոդը: Ընդ որում, նշված

ձայնավորներին հոգնակիում փոխարինում է «ը»

ձայնավորը:

Մեռական հոլովի եզակի թիվը ստանում է «ին» վերջավորութ-

յունը, իսկ հոգնակին՝ «նուն»:

Տրական հոլովում համապատասխանաբար «ին» և «նուն»:

Հայցական հոլովում «ա» և «ա» վերջնատառ ունեցողները

ստանում են եզակիում «ն», իսկ հոգնակիում՝ «ին»: «Ու» վերջնատառ ունեցողները համապատասխանաբար «ին» և «ուն»:

«Ի» ձայնավորով վերջավորվող գոյական անունների ուղղական հոլովի եզակի թիվը ստանում է «ն», իսկ հոգնակին՝ «ը» որոշող հոդերը, բացառությամբ «կեղածիկ» (գյուղացիներ), «հայաստանձիկ» (հայաստանցիներ), և նման այլ բառերի, որոնք որոշող հոդ չեն ստանում:

Մեռական հոլովում վերոհիշյալ գոյականները ստանում են «ուն» վերջավորությունը, բացառությամբ ծառատեսակների անունների, որոնք ստանում են «ը» վերջավորությունը, իսկ հոգնակիում՝ «նուն», բացառությամբ բնակության տեղիանուն հանդիսացող գոյական անունների, որոնք ստանում են «եծ» վերջավորությունը:

Տրական հոլովում «ի» ձայնավորով վերջավորվող գոյական անունները եզակի թվում ստանում են «ը», իսկ հոգնակիում՝ «ուն» վերջավորությունները, բացառությամբ «կեղածի» (գյուղացի), «դեղածի» (տեղացի), և նման այլ այլ բառերի, որոնք հոգնակիում ստանում են «եծ» վերջավորությունը:

Հայցական հոլովի եզակի թիվը ստանում է «ուն» վերջավորությունը, եթե անվան կրողը շնչավոր է և «ին» եթե անշունչ է:

Հոգնակի թվում շնչավորների անունները ստանում են «եծ» կամ «ուն», իսկ անշունչ առարկաների անունները՝ «ը», վերջավորությունները:

Բացառական հոլովում, ինչպես եզակի, այնպես էլ հոգնակի թվի բոլոր գոյական անունները ստանում են միեւնույն «ըն» վերջավորությունը:

Գործիական հոլովում նույնպես բոլոր գոյական անունները, ինչպես եզակի, այնպես էլ հոգնակի թվում, ստանում են միեւնույն «ով» վերջավորությունը:

Ներգոյական հոլովում «ինձի՞ն (ներք)» (ինչո՞ւն) հարցին պատասխանող գոյական անունները եզակի թվում ստանում են «ին» կամ «-ին (ներք)», իսկ հոգնակիում՝ «ուն», վերջավորությունները:

Բաղաձայն վերջնատառ ունեցող բոլոր գոյական անունները ստանում են.

- ուղղական հոլովում «ը» որոշող հոդը, ինչպես եզակի, այնպես էլ հոգնակի թվերում,
- սեռական հոլովում համապատասխանաբար «ին» և «ուն»,

- տրական հոլովում՝ «ին» կամ «ը» և «ուն»,
- հայցական հոլովում միավանկ գոյական անունները եզակի թվում՝ «ը» կամ «ին», իսկ հոգնակիում՝ «ուն»: Բազմավանկ գոյական անունները՝ «ին» կամ «ուն»:

Օրինակներ.

Ուղղական հոլով՝ պատասխանում է. Վեյ, ինձ(ը) – ով, ինչ(ը)

հարցերին:

«ին» հոլովում.

Տրբոռծին *աշագետտ* գա: (Դպրոցում աշակերտ կա):

Գովը *խեղ* գուղաւ: (Կովը *խոտ է ուտում*):

«ուն» հոլովում.

Դոնը *մաշտ* գա: (Տանը մարդ կա):

Կեղին *կեղածի* գինագու: (Գյուղում գյուղացի է ապրում):

«ն» հոլովում:

Գաղուն *մուգ* պըռնեծ: (Կատուն մուկ բռնեց):

Ձովուն *ծուգ* գըլլի: (Օովում ձուկ է լինում):

«եծ» հոլովում.

Բախձին *դոնձընի* գա: (Այգում տանձենի կա):

Հայատին *թըզընի* գա: (Բակում թզենի կա):

«եձ» հոլովում.

Ախապըրը *քուր* ունի: (Եղբայրը քույր ունի):

Հայսը կեսուր ունի: (Հարսը սկեսուր ունի):

«վոն» հոլովում.

Շապատը օխտը *օր* ունի: «Շաբաթը յոթ օր ունի):

Դարի դասերգու *օմիս* ունի: (Տարին տասներկու ամիս ունի):

Մեռական հոլով՝ վում, ինձի (ում, ինչի):

Աշագետտի (աշակերդի), խողի (խոտի):

Մաշտու (մարդու), կեղածու (գյուղացու):

Մըզոն (մկան), ծըզոն (ձկան):

Դոնձընեծ (տանձենու), թըզընեծ (թզենու):

Քուրեձ (քրոջ), կեսուրեձ (սկեսրոջ):

Օրվոն (օրվա), օմասվոն (ամսվա):

Տրական հոլով՝ վում, ինձին (ում, ինչին):

Աշագեոտին (աշակերդին), խողին
 (խոտին):
 Մաշտուն (մարդուն), կեղածուն
 (գյուղացուն):
 Մըզոնը (մկանը), ծըզոնը (ձկանը):
 Դոնձընեծը (տանձենուն),
 թըզընեծը (թզենուն):
 Քուրեճը (քրոջը), կեսուրեճը
 (սկեսրոջը):
 Օրվոնը (օրվա), օմսվոնը (ամսվա):
 Հայցական հոլով՝ Վում, ինձը (ում, ինչը):
 Աշագեոտի (աշակերդի), խեղը
 (խոտը):
 Մաշտու (մարդու), կեղածու
 (գյուղացու):
 Մուզը (մուկը), ծուզը (ձուկը):
 Դոնձընին (տանձենին), թըզընին
 (թզենին):
 Քուրեճը (քրոջը), կեսուրեճը
 (սկեսրոջը):
 Օրը (օրը), օմիսը (անիսը):
 Բացառական հոլով՝ վուստմըն, ինձըն (ումից,
 ինչից):
 Աշագեոտըն (աշակերդից), խողըն
 (խոտից):
 Մաշտվըն (մարդուց), կեղածմըն
 (գյուղացուց):
 Մուզըն (մկից), ծուզըն (ձկից):
 Դոնձընեծըն (տանձենուց),
 թըզընեծըն (թզենուց):
 Քուրեճըն (քրոջից), կեսուրեճըն
 (սկեսուրից):
 Օրըն (օրից), օմսըն (անսից):
 Գործիական հոլով՝ վուստմով, ինձով (ումով,
 ինչով):
 Աշագեոտով (աշակերդով), խողով
 (խոտով):
 Մաշտ(վ)ով (մարդով), կեղած(ի)ով
 (գյուծացով):
 Մըզով (մկով), ծըզով (ձկով):
 Դոնձընեծով (տանձենով),
 թըզընեծով (թզենով):
 Քուրեճ(մ)ով (քրոջով),
 կեսուրեճ(մ)ով (սկեսրոջով):
 Օրով (օրով), օմսով (ամսով):
 Ներգոյական հոլով՝ ինձին (ները), ինձուն
 (ները), - (ինչում,
 ինչի ներսը):
 Մեճն Հ. Աճառյանը, երեւի նյութի
 պակասության պատճառով, իր «Քննություն

համշենի բարբառի» գրքում (էջ 69) գրում է, որ
 համշենի բարբառում «պակասում է
 ներգոյական հոլովը», սակայն դա այդպես չէ:
 Եթե գրական հայերենում ինչպես հարցը,
 այնպես էլ պատասխանը ունեն նույն «ում»
 վերջավորությունը, ապա ջենիգի
 ենթաբարբառում «ին» կամ «ուն»:
Չովուն շաղ ծուգ գա: (Շովում շատ
 ձուկ կա):
 Ջիջուն *խողուն* գըլլի: (Ճիճուն
հողում է լինում):
Մարին փաղը շաղ *ա*: (Մետառում
 փայտը շատ է):
 Այճը *պուզին* քուն գըլլի: (Արջը
 քնում է որջում):
 Գովը գաբինգու *կումին*: (Կովին
 կապում են գումում):
 Հայսը հայսի *օղին* բարգիգու:
 (Հարսը պատկում է
 հարսի սենյակում):
 Ուղեիկը *մառնին* բահինգու:
 (Ուտեստը պահում են
 մառանում):

ԱՄՍԿԱՆ ԱՆՈՒՆ

Ջենիգի ենթաբարբառի ածական անունները
 պատասխանում են. ի՞նձոյ (ինչպիսի՞), ի՞նձ
 դեսագ (ինչպիսի՞, ի՞նչ տեսակ), վեյ դեսագ
 (որպիսի, ո՞ր տեսակ) և վե՛ր (ո՞ր) հարցերին:
 Ջենիգի ենթաբարբառում, ինչպես և գրական
 հայերենում, ածական անունները ցույց են
 տալիս.
 ա) առարկայի որակը. աղղեղ (կեղտոտ),
 էրզըն (երկար), մեճ (մեծ), տեղին (դեղին),
 ջարբիզ (ճարպիկ), լավ (լավ), և այլն:
 բ) առարկայի ինչ նյութից լինելը. քար*ա*
 (քարե), էրզրո*ա* (երկաթե), պոմբագ*ա*
 (բամբակե), հըրեղեն, և այլն:
 գ) ինչի կամ ում է վերաբերում առարկան.
 սարի (անտառի), այդի (արտի), գովու (կովի),
 մաշտու (մարդու), և այլն:
 Ջենիգի ենթաբարբառի ածականները
 նախադասության մեջ սովորաբար գործ են
 անվում որոես ենթակայի և ստորոցյալի
 լրացում՝ որոշիչ, պարագա. Լավ պոնողը լավ
 բիդի աբոի (լավ աղիսատողը՝ պիտի լավ ապրի):
 Օժանդակ բայի հետ ածականները դառնում
 են ստորոցյալ. Աստարի հավըն լավ *ա*: (Այս
 տարի եղանակը լավ է):
 Ածականը չի հոլովվում, սակայն
 գոյականաբար օգտագործվելիս՝
 օգտագործվում է ինչպես գոյականը:

Օրինակ. Մեծ ձառը շաղ ձաղգեծավ, բիջիգր՝ քիճ, ամա բիջիգ ձառը՝ ընդի շաղ պերավ: (Մեծ ձառը առատ ծաղկեց, փոքրը քիչ, սակայն փոքրը մեծից ավելի պտուղ տվեց):

Ածականի տեսակները. Որակական և հարաբերական՝ ինչպես գրական հայերենում:

Որակական ածականները ցույց են տալիս առարկայի ինչպիսի լինելը՝ համեմատելի հատկությունը:

Օրինակ. մեծ – բիջիգ (մեծ – փոքր), նեղ – լըն (նեղ – լայն), պայսը – ցածը (բարձր – ցածր), էրզըն – գայջ (երկար – կարճ), ըմրնապայսը – ըմրնացածը (ամենաբարձր – ամենացածր), և այլն:

Հարաբերական ածականները ցույց են տալիս մի առարկայի ոչ համեմատելի հատկությունը՝ մյուսի համեմատ, ինչից լինելը, ում կամ ինչին վերաբերելը կամ պատկանելը, ում կամ ինչին հատուկ լինելը:

Օրինակ. սյլի հավա (լեռնային կլիմա), փսղ տուռ (փայտե դուռ), պըշտ կուրբա (բրդյա գուլպա), և այլն:

Ցանկացած որակական ածանցից կարելի է կազմել գերադրական աստիճան «ըմրնա» (ամենա) նախածանցով:

Գրական հայերենի «գույն» վերջածանցը, որով կազմվում են գերադրական աստիճաններ Ջենիգի ենթաբարբառում չի գործածվում:

Ածականի համեմատության աստիճանները.

Դրական աստիճան, երբ ածականը ցույց է տալիս առարկայի հատկությունը, առանց համեմատելու մի այլ առարկայի հետ:

Օրինակ. էրզըն (երկար), գարմիր (կարմիր), պայսը (բարձր), խելոկ (խելոք), և այլն:

Համեմատական աստիճան, երբ համեմատվում է մեկ առարկայի հատկությունը՝ մեկ ուրիշի հետ: Կազմվում է դրական աստիճանից, որին ավելացվում է «ավելի», «ալ ավելի» (էլ ավելի), «շաղ» (շատ), «քիճ» (քիչ), և նման այլ բառեր:

Գերադրական աստիճան, երբ ածականը ցույց է տալիս առարկայի անգերազանցելի հատկությունը: Կազմվում է միայն «ըմրն» (ամեն) բառը դրական աստիճանի վրա սկզբից ավելացնելով. Լավ – ըմրնավ (ամենավալ), փիս – ըմրնափիս (վատ – ամենավատ), էրզըն – ըմրնաէրզըն (երկար – ամենաերկար), և այլն:

ԱՕՄԿԱՆԱԿԵՐՏ ՎԵՐՁԱՕՄԱՆՑՆԵՐ

«-ագոն» (-ագան), համապատասխանում է գրական հայերենի «-ական» վերջածանցին՝ վերաբերության և պատկանելիության նշանակությամբ.

Ախպարագոն, (-ագան) – եղբայրական, դրնագոն, (-ագան) – տնական, աշագեռագոն, (-ագան) – աշակերտական, և այլն:

«-ա» վերջածանցը համապատասխանում է գրական հայերենի «-ե» և «-յա» վերջածանցներին ու նույնպես ցույց է տալիս նյութը, որից ստեղծված կամ առաջացած է առարկան. պոմբագա (բամբակե), թրդտա (թղթե), փաղա (փայտյա), և այլն:

«-եղ» վերջածանցը համապատասխանում է գրականի «-ոտ» վերջածանցին և ինչպես գրականում ցույց է տալիս ուժեղ արտահայտող որակ. Մազեղ (մագոտ), քենեղ (քինոտ), մըրեղ (մրոտ), եղեղ (յուղոտ), և այլն:

«ընի» վերջածանցը համապատասխանում է գրականի «-ենի» վերջածանցին՝ միայն ծառերի տեսակի նշանակությամբ. Դոնձընի (տանձենի), թըզընի (թզենի), և այլն:

«-ի» վերջածանցը, առաջին հայացքից կարող է թվալ հայցական հոլովի վերջավորություն, սակայն համապատասխանում է գրականի վերաբերության կամ որպիսության ծագում ցուցնող «-ային» վերջածանցին. Սարի (անտառային), դոնի (տնային), ձովի (ծովային), և այլն:

ԱՕՄԿԱՆԱԿԵՐՏ Ժխտական նախածանցներ

Պոնտահայերեն բարբառի Ջենիգի ենթաբարբառում գործածական է միայն մեկ ածականակերտ ժխտական նախածանց «-ոն», որը մասնակիորեն համապատասխանում է գրական հայերենի, «չունեցող» նշանակությամբ, ժխտական «-ան» նախածանցին. Օնդեր (անտեր), օնհոմ (անհամ), օնկուն (անգույն), օնլի (անալի), օնդուն (անտուն), և այլն:

ԱՕՄԿԱՆԱԿԵՐՏ Ժխտական վերջածանցներ

Ջենիգի ենթաբարբառը ունի միայն մեկ ածականակերտ վերջածանց՝ «սույզ», որի «յ» բաղաձայնը, բառակազմության ընթացքում, սղվում է, ինչպես և այլ բառերում, և ստանում է «սուզ» ձևը՝ սուզված, անհետացած, չլինել, չունենալ, չթվել, կորչել իմաստներով: Այն պետք չէ շփոտել թուրքական «սըզ» ժխտական վերջածանցի հետ, քանի որ նույն հայկական «սուզ» արմատից են գոյացել նաև հայկական «սուզել» և «սուզվել» բայերը:

Օրինակ. օնգոջուզ (անականջ), առուզ (անամոթ), օնունսուզ (անանուն), ազոռասուզ (անատամ), արեւսուզ (անարեւ), և այլն:

ԹՎԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆ

Ջենիգի ենթաբարբառի թվականը ցույց է տալիս որևէ թիվ, կարգ կամ բաշխում:

Նախադասության մեջ սովորաբար գործ է անվում որպես լրացում՝ որոշիչ:

Օժանդակ բայի հետ կազմում է ստորոգյալ:

Կարող է գործածվել գոյականաբար և ունենալ գոյականի պաշտոն՝ ենթակա, խնդիր, և այլն:

Քանակական թվականները ցույց են տալիս առարկաների քանակ. Մեզ (մեկ), էրգուս (երկու), իրեկ (երեք), և այլն:

Դասական թվականները ցույց են տալիս առարկաների կարգ. առաձին (առաջին), եզրոտ (երկրորդ), և այլն:

Բացի «առաձին» (առաջին) բառի, դասական թվականների անանցներն են. էրգուս (երկու), իրեկ (երեք) և չեյս (չորս) բառերի համար «-րոտ», իսկ բոլոր մնացածների՝ «-երոտ»:

Բաշխական թվականները ցույց են տալիս առարկաների բաշխումն ըստ հավասար քանակի.

մեզ-մեզ (մեկ-մեկ), մեզագոն (մեկական),

էրգուս-էրգուս (երկու-երկու), էրգուսկոն (երկուական), և այլն:

Պարզ թվականներն են մեկից մինչև տասը (մեզ, էրգուս, իրեկ, չեյս, հինգ, վեժ, յոտը (օխտը), ուտը, ինը, դասը), տասնավորները (սոն, էոտոն, քառսոն, հիսոն, վաժոն, յոտնասոն (օխտնասոն), ուտժոն, ընըսոն, հարուր), հազար, միլիոն, միլիառը բառերը:

Բարդ թվականներն են, բացի տասնավորներից, տասնմեկից մինչև հարյուրը:

Բաղադրյալ թվականներն են մնացած բոլորը՝ բացառությամբ վերը նշվածների:

Թվականները գոյականների հետ գործածվելիս չեն հոլովվում, իսկ առանձին գոյականաբար գործածվելիս՝ հոլովվում են, ստանալով գոյականների հոլովական վերջավորությունները:

ԴԵՐԱՆՈՒՆԵՐ

Պոնտահայերեն բարբառի Ջենիգի ենթաբարբառում նախադասության մեջ դերանունները կարող են փոխարինել գոյականին, անականին, թվականին, մակբային, քանի որ ցույց են տալիս առարկա, որպիսություն, քանակ և գործողության հանգամանքները ընդհանուր առումով:

Իրենց նշանակությամբ դերանունները բաժանվում են ութ տեսակի.

Անձնական՝ ես, տուն, ըն (ես, դու, նա),

մեկ, տունկ, ըներ (մենք, դուք, նրանք),

միրեկը, ծիրեկը, ըներ (մենք, դուք, նրանք):

Ցուցական՝ իսա (սա), սա, ըն (այս, սույն, այդ, այն, նա),

Շիի սա (էլի այս, նույն, միեւնույն),

սաի ըն (էլի այն, նույն, միեւնույն),

Փոխադարձ՝ իրար, մեզըմեզին (մեկմեկու):

Հարցական՝ վեվ (ո՞վ), վեր (ո՞ր), քոնի (քանի, որքան), ինձոն, ինձպես (ինչպիսի, որպիսի), քոնիերոտ (քանիերորդ), ներ (ու՞ր), վոյդեխ (որտեղ), եպ (ե՞րբ):

Հարաբերական՝ նույն դերանուններն են, ինչ որ հարցականները, սակայն առանց հարցական իմաստի:

Որոշյալ՝ ըմըն (ամեն), ըմընը (ամենը), ըմընկը (ամենքը), ալայկը (բոլորը), ալայ (բոլոր, ամբողջ), ըմընը (ամենը), ըմըն ինձ (ամեն ինչ), ըմըն մեզը (ամեն ոք), և այլն:

Անորոշ՝ ինձոր (ինչ որ), մեզը (ոմն, մեկը), սաինձ (այսինչ), ընինձ (այն ինչ), ուրիշ (ուրիշ, այլ), վերմը (վումանք), և այլն:

Ժխտական՝ իվեկ (ոչ ոք), ինձիզ (ոչինչ), հիժ մեզը (ոչ մեկը), հիժ (ոչ մի), և այլն:

Դերանունները ոգտագործվում են ինչպես գրականում:

ԲԱՅ

Ջենիգի ենթաբարբառում, ինչպես և գրականում, բայը ցույց է տալիս գործողություն կամ եղելություն, այսինքն ի՞նչ է անում առարկան, կամ ի՞նչ է նրա հետ կատարվում:

Բայերը պատասխանում են «ինձ ընուշ» (ինչ անել) կամ «ինձ ըլլուշ» (ինչ լինել) հարցերին: Ինչպես և գրական հայերենում, առաջին հարցի պատասխանը ցույց է տալիս գործողություն, իսկ երկրորդի պատասխանը՝ եղելություն:

Բայի դիմավոր ձևերը նախադասության մեջ լինում են ստորոգյալ, իսկ անդեմ ձևերը՝ այլ անդամներ: Ստորոգյալ դառնալու համար բայի փոփոխությունը կատարվում է կամ վերջավորությունների միջոցով, կամ դերբայով և ոժանդակ բայի ձևերով:

Օրինակ. Ես խընձեր քաղիմ գու, տուն քաղիս գու, ըն քաղս գու:

Ես խնձոր եմ քաղում, դու քաղում ես, նա քաղում է:

ԴԵՐԲԱՅՆԵՐ՝ ԲԱՅԻ ԱՆՊԵՄ ԶԵՆԵՐ

Ջենիգի ենթաբարբառի դերբայները, ինչպես և գրական հայերենում, ցույց են տալիս գործելու, լինելու, ինչպես նաև գործողության ժամանակի ընդհանուր գաղափար:

Անորոշ դերբայները ունեն միայն մեկ՝ «ուշ», դերբայական վերջավորություն, սակայն նրանք բաժանվում են երկու խմբի և ենթարկվում են «ե» կամ «ա» խոնարհման:

Անորոշ դերբայը հոլովվում է միայն եզակի թվով և օգտագործվում է որպես գոյական:

Անկատար դերբայը ունի միայն երկրորդական ձևեր. «-ելս» (-ելիս) և «-ալս» (-ալիս) վերջավորություններով, որոնցից առաջինը կազմվում է «ե» խոնարհմանը, իսկ երկրորդը՝ «ա» խոնարհման դերբայներից:

Օրինակ. Կրբուշ – կրբելս (գրելիս), գաշտուշ – գաշտալս (կարդալիս), և այլն:

Հած ուղելս չիմ խոսիլ: (Հաց ուտելիս չեմ խոսում):

Ապառնի դերբայը կազմվում է «ող» վերջավորությամբ, որը փոխարինում է անորոշ «ուշ», վերջավորությանը, անկախ խոնարհումից:

Օրինակ. կրբուշ – կրբող (գրող), գաշտուշ – գաշտող (կարդացող), և այլն:

Ապառնի դերբայը ստորոգյալ է կազմում միայն օժանդակ բայով. Կրբող իմ (ըմ) – գրելու եմ, գաշտող իմ (ըմ) – կարդալու եմ, էշտող իմ (ըմ) – գնալու եմ, և այլն:

Վաղակատար դերբայը «ե» խոնարհման բայերի համար ունի «-աձ», իսկ «ա» խոնարհման բայերի համար «-ծաձ» վերջավորությունները, որոնք փոխարինում են անորոշ դերբայի «ուշ» վերջավորությանը:

Օրինակ. կրբուշ – կրբաձ ունիմ (գրել եմ), գաշտուշ – գաշտըձաձ իմ (կարդացել եմ), և այլն:

Հարակատար դերբայը կազմվում է ինչպես վաղակատար դերբայը, և ունի նույն «աձ» և «ծաձ» վերջավորությունները, սակայն նրանից տարբերվում է օժանդակ բայով:

Օրինակ. վաղակատար՝ Աղ կիրկը գաշտըձաձ իմ:

(Այդ գիրքը կարդացել եմ):

հարակատար՝ Գաշտըձաձ կիրկը չին նեղիլ:

Կարդացած գիրքը չեմ քցում:

Ջենիգի ենթաբարբառի դերբայը, ինչպես և գրականի, կարող է լինել նաև նախադասության առանձին անդամ.

Հասած խրնձերը՝ ձառըն ցած ընգավ:

Հասած խնձորը՝ ծառից ցած ընկավ:

Ենթակայական դերբայը ունի «-ող» և «-ծող» վերջավորությունները և, ինչպես գրական հայերենում, ցույց է տալիս գործողություն և կատարող:

Օրինակ. լըսուշ – լըսող (լսող), գաշտուշ – գաշտըձող, և այլն:

Լըսողը՝ շաղ պոն գիմընա: (Լսողը՝ շատ բան է իմանում):

Գաշտըձողը՝ շաղ կիդնագու: (Կարդացողը՝ շատ կիմանա):

Օժանդակ բայի գուգորդմամբ, կազմում է ստորոգյալ.

Կիրկը գաշտող իմ (ըմ): (Գիրքը պիտի կարդամ):

Ժխտական դերբայը կազմվում է. «ե» խոնարհման անորոշ դերբայների հիմքից՝ «-իլ» վերջավորությամբ, «ա» խոնարհման անորոշ դերբայների հիմքից՝ «-ալ» վերջավորությամբ, և «ու» խմբի անկանոն դերբայի հիմքից՝ «-ուլ» վերջավորությամբ:

Օրինակ. չիմ լըսիլ (չեմ լսում), չիմ էշտալ (չեմ գնում), չիմ դեսնուլ (չեմ տեսնում), և այլն:

ԲԱՅԻ ԴԻՄԱՎՈՐ ԵՎ ԵՂԱՆԱԿԱՅԱՅԻՆ ՁԵՎԵՐ

Ջենիգի ենթաբարբառի բայի դիմավոր ձևերը, ինչպես և գրական հայերենում, ցույց են տալիս ենթակայի գործողություն և ունեն դեմք, թիվ, ժամանակ և եղանակ: Ունեն երեք դեմք և երկու թիվ՝ եզակի և հոգնակի: Միշտ լինում են ստորոգյալ:

Պարզ բայերի դեմքն ու թիվը արտահայտվում են վերջավորություններով, իսկ բաղադրյալ ձևերը կազմվում են դերբայով և օժանդակ բայով, որը և ցույց է տալիս բայի դեմքն ու թիվը: Ունի երեք հիմնական ժամանակ՝ ներկա, անցյալ և ապառնի, սակայն նրանց վրա ավելանում են բավականաչափ այլ կարգի ժամանակներ, որոնց կանդրադառնանք հետագայում:

ԲԱՅԵՐԻ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄՆԵՐԸ

Ջենիգի ենթաբարբառի բայն ունի երկու հիմնական խոնարհում: Գրական հայերենի «ե» և «ա» խոնարհումներին պատկանող բայերին համապատասխանող Ջենիգի ենթաբարբառի բայերը, կազմում են երկու խումբ, բացառությամբ. «առնուշ» (առնել), «մըղնուշ» (մտնել), «դեսնուշ» (տեսնել), «կըղնուշ» (գտնել), և «թողուշ» (թողնել) բայերի, որոնք կազմում են ինքնուրույն խումբ և խոնարհվում են «ու» լծորդությամբ, ուստի դիտվում են որպես առանձին խոնարհում, սակայն, հաշվի առնելով նրանց քանակը՝ ընդամենը հինք բայ, ճիշտ կլինե՞ր դրանք դասել անկանոն բայերի շարքում:

Խոնարհման պատկանելիությունը որոշելու համար պետք է վերցնել ջենիգի ենթաբարբառի գրական ձևը կամ «մի» արգելական մասնիկի օգնությամբ, որի ազդեցության տակ «ե»

խոնարհման անորոշ բայի «ուշ» վերջավորությանը փոխարինում է «իլ»-ը, «ա» խոնարհման բայերում՝ «ալ»-ը, «ու» խմբի բայերը ստանում են «ուլ» վերջավորությունը:

Օրինակ. խոսուշ – մի խոսիլ (մի խոսի), գաշտուշ – մի գաշտալ (մի կարդա), առնուշ – մի առնուլ (մի վերցնի), և այլն:

ԲԱՅԻ ԵՂԱՆԱԿՆԵՐԸ

Ջենիգի ենթաբարբառի բայի դիմավոր՝ եղանակային, ձեւերն ունեն, ինչպես և գրականը, հինգ եղանակ. Մահմանական, հրամայական, ըղձական, պայմանական և հարկադրական:

1) Մահմանական եղանակը, ջենիգի ենթաբարբառում, ունի ինն ժամանակ՝ ներկա անկատար, անցյալի անկատար, ապառնի, անցյալի ապառնի, վաղակատար, անցյալի վաղակատար, հարակատար, անցյալի հարակատար և անցյալ կատարյալ, որոնցից վեցը կազմվում են օժանդակ և լրացուցիչ բայերի օգնությամբ՝ բաղադրյալ են, իսկ երեքում օժանդակ բայերը փոխարինելով անորոշի «ուշ» վերջավորությանը, իրենք են վերածվում վերջավորությունների ցույց տալով դեմք և թիվ:

Յուրաքանչյուր խոնարհում ունի իր ոժանդակ բայերը և վերջավորությունները, սակայն նրանք, որոշ դեփքերում, համընկնում են:

«Ե» խոնարհման վաղակատար, անցյալի վաղակատար, հարակատար և անցյալի հարակատար ժամանակները կազմվում են «օննուշ» (ունենալ) լրացուցիչ բայի օգնությամբ, որը տեղադրվում է անփոփոխ դերբայից հետո և խոնարհվում է՝ ցույց տալով դեմք ու թիվ: Լրացուցիչ բայի «օննուշ» անորոշ ձեւը խիստ տարբերվում է նրա որոշ դիմավոր ձեւերից: Խոնարհումը կատարվում է «ե» խոնարհման կանոններով:

Պարզ բայերի վերջավորությունների ու բաղադրյալ բայերի օժանդակ բայերի ձեւերը՝ բազմազան են, սակայն ինչպես գրական հայերենի կանոնավոր օժանդակ բայը, ցույց են տալիս դեմք, թիվ և դերբայով արտահայտված գործողության կատարումը ներկայի կամ մի անցյալ ժամանակի հարաբերությամբ:

Օժանդակ բայի «իմ, իս, ա, ինկ, էկ, ին» հիմնական ձեւերը միայնակ կազմում են ատորոգյալներ՝ էական բայեր:

Ջենիգի ենթաբարբառում օժանդակ բայը պարտադիր դրվում է դերբայից հետո՝ դրական խոնարհման ժամանակ, իսկ ժտական խոնարհման ժամանակ, նայած տրամաբանական շեշտի, լինում է դերբայից ինչպես առաջ, այնպես էլ հետո:

1. Ներկա անկատար ժամանակ:

«ե» խոնարհում: Լըսուշ (լսել):

Եզակի	Շոգնակի
Լըսիմ գու, լըսիս գու (կու), լըս <u>ա</u> գու:	Լըսինկ գու (կու), լըսեկ գու (կու), լըսին գու:
Ավլուշ (ավլել). Գավլիմ, գավլիս, գավլ <u>ա</u> :	Գավլինկ, գավլեկ, գավլին:

«ա» խոնարհում: Գաշտուշ (կարդալ):

Գաշտոմ գու, գաշտաս գու (կու) գաշտա գու,	գաշտոնկ գու (կու), գաշտ <u>ա</u> կ գու (կու), գաշտոն գու:
---	---

2. Անցյալ անկատար ժամանակ:

«ե» խոնարհում: Լըսուշ (լսել): Ավլուշ (ավլել):

Լըսեյ գու, -եյդ գու, -եր գու:	-այկ գու (կու), -եյկ գու (կու), - էյն գու:
գավլեյ, գավլեյդ, գավլեր:	գավլայկ, գավլեյկ, գավլեյն:

«ա» խոնարհում: Գաշտուշ (կարդալ): Ադուշ (աղալ):

Գաշտ <u>ա</u> յ գու, - <u>ա</u> յդ գու, - <u>ա</u> ր գու:	-այկ գու (կու), - <u>ա</u> յկ գու (կու), - <u>ա</u> յն գու:
Գադ <u>ա</u> յ, գադ <u>ա</u> յդ, գադ <u>ա</u> ր:	Գադայկ, գադ <u>ա</u> յկ, գադ <u>ա</u> յն:

3. Ապառնի ժամանակ:

«ե» խոնարհում: Լըսուշ (լսել): Ավլուշ (ավլել):

Լըսող իմ (ըմ), -իս (ըս), <u>ա</u> :	-ինկ (-ընկ), -եկ, -ին (ըն):
-------------------------------------	-----------------------------

«ա» խոնարհում: Գաշտուշ (կարդալ): Ադուշ (աղալ):

Գաշտող իմ (ըմ), իս, <u>ա</u> :	Գաշտող ինկ (ընկ), եկ, ին:
--------------------------------	---------------------------

4. Անցյալի ապառնի ժամանակ:

«ե» խոնարհում: Լըսուշ (լսել):

Լըսող էյ, էյդ, էր:	Լըսող այկ, էյկ, էյն:
--------------------	----------------------

«ա» խոնարհում: Գաշտուշ (կարդալ):

Գաշտող էյ, էյդ, էր:	Գաշտող այկ, էյկ, էյն:
---------------------	-----------------------

5. Վաղակատար ժամանակ:

«ե» խոնարհում: Լըսուշ (լսել):

Լըսած ունիմ, ունիս, ունի:	Լըսած ունինկ, ունեկ, ունին:
---------------------------	-----------------------------

«ա» խոնարհում: Գաշտուշ (կարդայ):

Գաշտրծած իմ, իս, <u>ա</u> :	Գաշտրծած ինկ, էկ, ին:
-----------------------------	-----------------------

6. Անցյալի վաղակատար ժամանակ:

«ե» խոնարհում: Լըսուշ (լսել):

Լըսած ունեյ, ունեյո,	Լըսած ունայկ, ունեյկ, ունեյն:
----------------------	-------------------------------

«ա» խոնարհում: Գաշտուշ (կարդայ):

Գաշտրծած էյ, էյո, էր:	Գաշտրծած այկ, էյկ, էյն:
-----------------------	-------------------------

7. Հարակատար ժամանակ:

«ե» խոնարհում: Լըսուշ (լսել):

Լըսած ունիմ, ունիս,	Լըսած ունինկ, ունեկ, ունին:
---------------------	-----------------------------

«ա» խոնարհում: Գաշտուշ (կարդայ):

Գաշտրծած իմ, իս, <u>ա</u> :	Գաշտրծած ինկ, էկ, ին:
-----------------------------	-----------------------

8. Անցյալի հարակատար ժամանակ:

«ե» խոնարհում: Լըսուշ (լսել):

Լըսած ունեյր, ունեյրո,	-ունայկը, ունեյկը, ունեյնը, ունեյնր:
------------------------	--------------------------------------

«ա» խոնարհում: Գաշտուշ (կարդայ):

Գաշտրծած էյր, էյրո, էր:	Գաշտրծած այկը, էյկը, էյնը:
-------------------------	----------------------------

Սահմանական եղանակի պարզ ժամանակը՝

9. Անցյալ կատարյալ ժամանակ:

«ե» խոնարհում: Լըսուշ (լսել):

Լըսեծի, լըսեծիր,	Լըսեծակ, լըսեծիկ, լըսեծ:
------------------	--------------------------

«ա» խոնարհում: Գաշտուշ (կարդայ):

Գաշտածի, գաշտածիր, գաշտած:	Գաշտրծակ, -ծիկ, -ծին:
----------------------------	-----------------------

2) Հրամայական եղանակ:

Լըսուշ (լսել). Լըսա՛: Լըսեծե՛կ:
 Ավլուշ (ավլել). Ավլա՛: Ավլեծե՛կ:
 Գաշտուշ (կարդայ). Գաշտա՛:

Գաշտրծե՛կ:

Աղուշ (աղայ): Աղա՛: Աղծե՛կ:

3) Ըղծական եղանակ:

ա) Ապառնի ժամանակ:

«ե» խոնարհում: Լըսուշ (լսել):

Լըսիմ, լըսիս, լըս <u>ա</u> :	Լըսինկ, լըսեկ, լըսին:
------------------------------	-----------------------

«ա» խոնարհում: Գաշտուշ (կարդայ):

Գաշտոմ, գաշտաս,	Գաշտոնկ, գաշտ <u>ա</u> կ, գաշտա:
-----------------	----------------------------------

Ջենիգի ենթաբարբառի ըղծական ապառնիի ձևերը, ինչպես և գրական հայերենում, առանձին կամ «թող» բառի հետ, գործածվում են հրամայական ձևով:

Օրինակ. լըսի՛նկ (լսե՛նք), և այլն:

Գաշտա՛ թող: (Թող կարդա՛), և

այլն:

բ) Անցյալի ապառնի ժամանակ:

«ե» խոնարհում: Լըսուշ (լսել):

Լըսեյ, լըսեյո, լըսեր:	Լըսայկ, լըսեյկ, լըսեյն:
-----------------------	-------------------------

«ա» խոնարհում: Գաշտուշ (կարդայ):

Գաշտ <u>ա</u> յ, գաշտ <u>ա</u> յո,	Գաշտայկ, - <u>ա</u> յկ, - <u>ա</u> յն գաշտ <u>ա</u> ր,
------------------------------------	--

4. Պայմանական կամ ենթակայական եղանակ:

ա) Ապառնի ժամանակ:

«ե» խոնարհում: Լըսուշ (լսել): Ավլուշ (ավլել):

Լըսիմ գու, լըսիս կու,	Լըսինկ կու, -եկ կու, - լըս <u>ա</u> գու:	Լըսինկ կու, -եկ կու, - ին գու:
Գավլիմ, գավլիս,	Գավլինկ, գավլեկ, գավլ <u>ա</u> :	Գավլինկ, գավլին:

«ա» խոնարհում: գաշտուշ (կարդայ): Աղուշ (աղայ):

Գաշտոմ գու, -աս կու, -ա գու:	Գաշտոնկ կու, -ակ կու, -ոն գու:
Գաղոմ, գաղաս,	Գաղոնկ, գաղ <u>ա</u> կ, գաղա:

Պայմանական եղանակը կազմվում է ըղծական եղանակի ձևերից, սակայն գրական հայերենի պայմանական եղանակիչ «կ» մասնիկի փոխարեն օգտագործվում է «գ» մասնիկը, երբ դերբայը սկսվում է ձայնավորով և կցվում է սկզբից: Երբ դերբայը սկսվում է բաղաձայնով՝ «գու» կամ «կու» (անկախոն), և ավելացվում է նրանից հետո:

Անցյալի ապառնի ժամանակ:

«ե» խոնարհում: Լըսուշ (լսել): Ավլուշ (ավլել):

Լըսեյ գու, -եյո գու, -եր գու:	Լըսայկ կու, -եյկ կու, -եյն գու:
Գավլեյ, գավլեյո,	Գավլայկ, գավլեյկ, գավլեր:

«ա» խոնարհում: գաշտուշ (կարդայ): Աղուշ (աղայ):

Գաշտայ գու, - <u>ա</u> յո գու, - <u>ա</u> ր գու:	-այկ կու, - <u>ա</u> յկ կու, - <u>ա</u> յն գու:
Գաղ <u>ա</u> յ, գաղ <u>ա</u> յո,	Գաղայկ, գաղ <u>ա</u> յկ, գաղ <u>ա</u> յն:

5. Հարկադրական եղանակ:

Հարկատրական եղանակի ձեռքը կազմվում են ըղձական եղանակի ձեռքից՝ «ինի» (իդի) կամ «բիդի» հարկատրական եղանակիչների միջոցով:

Ապառնի ժամանակ

«ե» խոնարհում: Լըսուշ (լսել).

Լըսիմ ինի (իդի), -իս բիդի, -ա բիդի:	Լըսինկ բիդի, լըսել բիդի, լըսին բիդի,
-------------------------------------	--------------------------------------

«ա» խոնարհում: Գաշտուշ (կարդայ).

Գաշտում ինի (իդի), գաշտաս բիդի, գաշտա բիդի:	Գաշտունկ բիդի, գաշտաշկ բիդի, գաշտուն բիդի,
---	--

Անցյալի ապառնի:

«ե» խոնարհում: Լըսեյ (լսել).

Լըսեյ բիդի, լըսեյդ բիդի, լըսեր բիդի:	Լըսայկ բիդի, լըսեյկ բիդի, լըսեյն բիդի,
--------------------------------------	--

«ա» խոնարհում: գաշտուշ (կարդայ).

Գաշտաշ բիդի, գաշտաշդ բիդի, գաշտաշր բիդի:	Գաշտայկ բիդի, գաշտաշկ բիդի, գաշտաշն բիդի,
--	---

:

Էական բայեր:

Ինչպես ասվեց, ջենիզի ենթաբարբառի ներկայի «իմ, իս, ա, ինկ, եկ, ին և անցյալի՝ էյ, էյդ, էր, այկ, էյկ, էյն» օժանդակ բայերը ինքնուրույն կազմում են ստորոդյալ էական բայեր:

Օրինակ. աշակերտ – աշագետ իմ, իս, ա, ինկ, եկ, ին, և

էյ, էյդ, էր,

այկ, էյկ, էյն,

և այլն:

Գարուն է – կարուն ա:

Գարուն էր – կարուն էր:

Կարմիր է – գարմիր ա:

Կանաչ էր – գեղ էր:

Մութ է – մուտ ա:

Լույս էր – լուս էր, և այլն:

Բայի երկու հիմքերը:

Ջենիզի ենթաբարբառի բայը, խոնարհման ընթացքում, փոխում ր իր հիմքը և ստանում է հիմքի երկրորդ ձևը:

Անորոշ դերբայի հիմքը, առանց «ուշ» վերջավորության, դա նրա առաջին հիմքն է:

Օրինակ, անորոշ դերբայներ. Անորոշ դերբայի հիմքեր

(առաջին հիմքեր).

Գոյն-	Կանգնել	-	գոյնուշ
նստ-	Մստել	-	նստուշ

Խոսել – խոսուշ
խոս-, և այլն:

Երկրորդ հիմքը՝ անցյալ կատարյալի հիմքն է, որը ստացվում է անցյալ կատարյալ դեմքերից վերջավորությունը դուրս գցելուց:

Օրինակ, անցյալ կատարյալ Անցյալ կատարյալ հիմք

(երկրորդ հիմք).

Գոյնեծ-	Կանգնեցի	-	գոյնեծա
նստ-	Նստեցի	-	նստա
խոսեծ-	Խոսեցի	-	խոսեծա
մոդրծ-	Մոտեցա	-	մոդրծա

և այլն:

Ջենիզի ենթաբարբառում, ինչպես և գրական հայերենում, «ե» խոնարհման պարզ բայերի առաջին հիմքից կազմվում են բոլոր ժամանակներն ու ձեռքը, բացի անցյալ կատարյալից ու հրամայականի հոգնակիից, որոնք կազմվում են երկրորդ հիմքից:

«ա» խոնարհման պարզ բայերի առաջին հիմքից կազմվում են բոլոր ժամանակներն ու ձեռքը, բացի անցյալ կատարյալից, վաղակատարից, հարակատարից և ենթայական դերբայներից ու հրամայականի հոգնակիից, որոնք կազմվում են երկրորդ հիմքից:

ԺԽՏԱԿԱՆ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ

Ջենիզի ենթաբարբառի գործողության կատարման կամ եղելության ժխտում արտահայտող ժխտական խոնարհումը կազմվում է հաստատական խոնարհումից, ժխտական «չ» մասնիկի օգնությամբ:

Բաշադրյալ ժամանակները կազմվում են «չ» մասնիկը օժանդակ բայի սկզբից ավելացնելով: Ժխտական օժանդակ բայը տեղադրվում է դերբայից ինչպես առաջ, այնպես էլ հետո՝ կապված խոնարհման ժամանակից:

Օժանդակ բայը, ժխտական խոնարհման մեջ, դերբայից անբաժան է և նրանց միջև այլ բառ չի լինում: Ժխտական ստորոգյալը նախադասության մեջ կարող է դրվել յուրաքանչյուր բառից առաջ:

Օրինակ. Դու կանգնում ես իմ հետ:

Տուն գոյնիս կու իմ հեդ:

Տուն չիս գոյնիլ իմ հեդ:

Տուն գոյնիլ չիս իմ հեդ:

Տուն իմ հեդ գոյնիլ չիս:

Տուն իմ հեդ չիս գոյնիլ:

Չիս գոյնիլ տուն իմ հեդ:

Գոյնիլ չիս տուն իմ հեղ:

Խոսքի բոլոր մասերի հետ ստորոգյալ են եզակի «չիս, չիս, չս» և հոգնակի «չինկ, չեկ, չին» օժանդակ բայերը:

Օրինակ. լավ (լավ) լավ չիս, լավ չիս, լավ չս,

լավ չինկ, լավ չեկ, լավ չին,

Դուն (տուն)՝ դոնը չիս, դոնը չիս, դոնը չս,

Դոնը չինկ, դոնը չեկ, դոնը չին, և այլն:

Պարզ ժամանակները կազմելու համար, ինչպես և գրական հայերենում, ժխտական «չ» մասնիկն ուղղակի կցվում է բային կամ եղանակիչին առաջից:

Օրինակ. ասիմ (ասեմ) – չասիմ (չասեմ), էշտոմ (գնամ) – չէշտոմ, և այլն:

Սահմանական եղանակի ներկա, անցյալի անկատար, ըդձական եղանակի անցյալի ապառնի և պայմանական եղանակի ձեռքի ժխտականը կազմվում է օժանդակ բայի ժխտական ձեռքի և ժխտական դերբայով, օր ունենում է «իլ», «ալ» կամ «ուլ» վերջավորությունները:

Հրամայական ժխտականը կազմվում է եզակիում «մի», իսկ հոգնակիում «միկ», արգելական մասնիկներով և «իլ», «ալ» կամ «ուլ» վերջավորությամբ ժխտման դերբայով:

Օրինակ. գոյնա՛ (կանգնի՛ր)՝ մի՛ գոյնիլ, մի՛ կ գոյնիլ:

Կոռա՛ (կանչի՛ր)՝ մի՛ կոռալ, մի՛ կ կոռալ:

Դե՛ս (տե՛ս)՝ մի՛ դեսնուլ, մի՛ կ դեսնուլ, և այլն:

Հրամայական ժխտական ստորոգյալներ են կազմվում նաեւ ժխտման դերբայով և «հեճ» արգելականով:

Օրինակ. գոյնա՛ (կանգնի՛ր) – գոյնիս հե՛ճ (չկանգնե՛ս),

գոյնեկ հե՛ճ (չկանգնե՛ք), և այլն:

Բայի կազմությունը:

Ջենիգի ենթաբարբառի բայերը, ինչպես և գրական հայերենում, կազմությամբ լինում են պարզ և ածանցավոր:

Կազմությամբ պարզ բայերը կազմված են պարզ կամ բարդ արմատից և «ուշ» դերբայական վերջավորությունից, իսկ ածանցավոր բայերը դերբայական «ուշ» վերջավորությունից առաջ ունենում են ածանցներ՝ մասնիկներ:

Օրինակ. պոնուշ (աշխատել), աբոուշ (ապրել), և այլն:

Լավնուշ (լավանալ), մոդրնուշ (մոտենալ), և այլն:

Մեկ բացառությամբ, որի մասին կասվի հետագայում, ջենիգի ենթաբարբառի բայերը լինում են չորս տեսակ. 1.սուկաձանցավոր, 2.պատճառական, 3.բազմապատկական և 4.կրավորական:

1. Սուկաձանցավոր բայեր:

Ջենիգի ենթաբարբառի սուկաձանցավոր բայերը բաժանվում են չորս խմբի.

Առաջին կամ «ն» խումբ: Երկրորդ կամ «ըն» խումբ: Երրորդ կամ «նն» խումբ: Չորրորդ կամ «ճ» խումբ:

Օրինակ.

«ն» խումբ: Ավելանալ – ավելնուշ՝ ավելծա, գիտենալ –

կիդնուշ՝ կիդծա. և այլն:

«ըն» խումբ: Ուշանալ – ուշընուշ՝ ուշըծա, կշտանալ –

գըշտընուշ՝ գշտըծա, մոտենալ – մոդընուշ՝

մոդըծա, և այլն:

«նն» խումբ: հասկանալ – հասկըննուշ՝ հասկընծա, պարծենալ

– բայձըննուշ՝ բայձընծա, և այլն:

«ճ» խումբ: թռչել – թրոճուշ՝ թրոճա, կպչել – գըպճուշ՝ գըբբա,

փախչել – փախճուշ՝ փախա, և այլն:

Ջենիգի ենթաբարբառի «ն» և «ճ» սուկաձանցավոր բայերի վաղակատար, անցյալի վաղակատար, հարակատար, անցյալի հարակատար, անցյալ կատարյալ և հրամայական դերբայները լինում են առանց ածանցի:

Սուկաձանցավոր բայերի խոնարհում

Սահմանական եղանակ:

Առաջին կամ «ն» խումբ:

Այս խումբը ընդգրկում է գրական հայերենի «ն» աննշանակ ածանց ունեցող բոլոր բայերը, ինչպես նաեւ «ան» և «են» աննշանակ ածանց ունեցող բայերի մի մասը, որոնց համապատասխան ջենիգի ենթաբարբառի բայերը ունեն «ն» ածանցը:

«ե» խոնարհում

«ա»

խոնարհում

ներկա ժամանակ

Փախճուշ – փախչել	Տառնուշ – դառնալ
փախճիմ գու, -իս կու, -ի գու,	Տառնում գու, -աս կու, -ա գու,
փախճի՛նկ կու, -եկ կու,	Տառնունկ կու, -ւլկ կու,
-ին գու	-ոն գու

Անցյալի անկատար ժամանակ

Փախճեյ գու, -եյդ գու, -եր գու, -այկ կու, -սլկ կու, -եյն գու	Տառնսլ գու, -սլդ գու, -սլր գու, -այկ կու, -սլկ կու, -սլն գու
---	---

Ապառնի ժամանակ

Փախճող իմ, իս, սլ -իմ ինի, -իս բիդի, -ի բիդի ինկ, եկ, ին, -ինկ բիդի, -եկ բիդի, -ին բիդի	Տառնող իմ (ըմ), իս, սլ, -ում ինի, -աս բիդի, -ա բիդի ինկ (ընկ), եկ, ին (ըն)
---	---

Անցյալի ապառնի ժամանակ

Փախճող էյ, էյդ, էր, այկ, էկ, էն	Տառնող էյ, էյդ, էր, այկ, էկ, էն
------------------------------------	------------------------------------

Վաղակատար ժամանակ

Փախսաձ ին, իս, սլ, Ինկ, եկ, ին	Տառճաձ իմ, իս, սլ, ինկ, եկ, ին
-----------------------------------	-----------------------------------

Անցյալի վաղակատար ժամանակ

Փախսաձ էյ, էյդ, էր, այկ, էկ, էն	Տառճաձ էյ, էյդ, էր, այկ, էկ, էն
------------------------------------	------------------------------------

Հարակատար ժամանակ

Փախսաձ իմ, իս, սլ, ինկ, էկ, ին	Տառճաձ իմ, իս, սլ, Ինկ, էկ, ին
-----------------------------------	-----------------------------------

Անցյալի հարակատար ժամանակ

Փախսաձ էյը, էյդը, էր, այկը, էկը, էյնը	Տառճաձ էյը, էյդը, էր, այկը, էկը, էյնը
---	---

Անցյալ կատարյալ ժամանակ

Փախսա, -ար, -ավ, -ակ, սլկ, -ոն	Տառճա, -ար, -ավ, Տառճակ, -ճսլկ, -ճոն
-----------------------------------	---

Հրամայական

Փախի՛ : Փախե՛ կ՛:	Տառճի՛ : Տառճե՛ կ՛:
-------------------	---------------------

Ըղձական եղանակ

Ապառնի

Փախսաձիմ, -իս, -ի, -ինկ, -եկ, -ին	Տառնում, -աս, -ա, -ոնկ, -սլկ, -ոն
--------------------------------------	--------------------------------------

Անցյալի ապառնի

Փախսաձեյ, -եյդ, էր, -այկ, -եյկ, -եյն	Տառնսլ, -սլդ, -սլր, -այկ, սլկ, -սլն
---	--

Պայանական եղանակ

Ապառնի

Փախսաձիմ գու, -իս կու, -ի գու	Տառնում գու, -աս կու, -ա գու,
-------------------------------	-------------------------------

-ինկ կու, -եկ կու, -ին գու	-ոնկ կու, -սլկ կու, -ոն գու
-------------------------------	-----------------------------

Անցյալի ապառնի

Փախսաձեյ գու, -եյդ գու, -եր գու -այկ կու, -եյկ կու, -եյն գու	Տառնսլ գու, -սլդ գու, -սլր գու, -այկ կու, -սլկ կու, -սլն գու
--	---

Հարկադրական եղանակ

Ապառնի

Փախսաձիմ ինի (իդի), -իս բիդի, -ի բիդի, -ինկ բիդի (-ոդ ինկ), -եկ բիդի (-ոդ եկ), չխախճին բիդի (-ոդ ին)	Տառնում ինի, -աս բիդի, -ա բիդի, -ոնկ բիդի, -սլկ բիդի, -ոն բիդի -ա բիդի, -այկ բիդի, -այկ բիդի, -
---	---

Անցյալի ապառնի

Փախսաձեյ բիդի, -եյդ բիդի, -եր բիդի -այկ բիդի, -եյկ բիդի, -եյն բիդի	Տառնսլ բիդի, -սլդ բիդի, -սլր բիդի, -այկ բիդի, -այկ բիդի, -այն բիդի
--	---

Երկրորդ կամ «ըն» խումբ:

Այս խումբը ընդգրկում է գրական հայերենի «ան» և «են» աննշանակ ածանց ունեցող բայերի երկրորդ մասը, որոնց համապատասխան ջենիզի ենթաբարբառի բայերը ունեն «ըն» ածանցը և պատկանում են «ա» խոնարհմանը:

Մահմանական եղանակ:

Օրինակ. Ուշընուշ – ուշանալ:

Մոդզընուշ – մոտենալ:

Ներկա (անկատար) ժամանակ:

Գուշընում, -աս, -ա, -ոնկ, սլկ, -ոն	Մոդզընում գու, -աս կու, -ա գու -ոնկ կու, -սլկ կու, -ոն գու
---------------------------------------	---

Անցյալի անկատար ժամանակ

Գուշընայ, -սլդ, -սլր, -այկ, -սլկ, -սլն	Մոդզընսլ գու, -սլդ գու, - սլր գու, -այկ կու, -սլկ կու, -սլն գու
---	--

Ապառնի ժամանակ

Ուշընող ըմ(իմ), ըս (իս), սլ	Մոդզընող իմ (ըմ), իս (ըս), սլ
-----------------------------	-------------------------------

Ընկ (ինկ), եկ, ըն (ին)	Ինկ (ընկ), եկ, ըն (ին)
------------------------	------------------------

Անցյալի ապառնի ժամանակ

Ուշընող է, էդ, էր, Այկ, էկ, էն	Մոդգընող է, էդ, էր, Այկ, էկ, էն
--------------------------------	---------------------------------

Վաղակատար ժամանակ

Ուշըծած իմ, իս, <u>ա</u> , Ինկ, էկ, ին	Մոդգըծած իմ, իս, <u>ա</u> , Ինկ, էկ, ին
--	---

Անցյալի վաղակատար ժամանակ

Ուշըծած է, էդ, էր, Այկ, էկ, էն	Մոդգըծած է, էդ, էր, Այկ, էկ, էն
--------------------------------	---------------------------------

Հարակատար ժամանակ

Ուշըծած իմ, իս, <u>ա</u> , Ինկ, էկ, ին	Մոդգըծած իմ, իս, <u>ա</u> , Ինկ, էկ, ին
--	---

Անցյալի հարակատար ժամանակ

Ոխշըծած էր, էդր, էր, Այկը, էկը, էնը	Մոդգըծած էր, էդր, էր, Այկը, էկը, էնը
-------------------------------------	--------------------------------------

Անցյալ կատարյալ ժամանակ

Ուշըծա, -ար, -ավ, -ակ, - <u>ալ</u> , -ոն	Մոդգըծա, -ար, -ավ, -ակ, - <u>ալ</u> , -ոն
--	---

Հրամայական ժամանակ

Ուշըծի՛ : Ուշըծե՛ կ :	Մոդգըծի՛ : Մոդգըծե՛ կ :
-----------------------	-------------------------

Ըղծական եղանակ:

Ապառնի ժամանակ:

Ուշընում, -աս, -ա, -ոնկ, - <u>ալ</u> , , -ոն	Մոդգընում, -աս, -ա, - նոնկ, - <u>ալ</u> , -ոն
--	---

Անցյալի ապառնի ժամանակ

Ուշընայ, -այդ, -ար, -այկ, - <u>ալ</u> կ, - <u>ալ</u> ն	Մոդգընայ, -այդ, -ար, -այկ, <u>ալ</u> կ, - <u>ալ</u> ն
--	---

Պայմանական եղանակ:

Ապառնի ժամանակ:

Գուշընում, -աս, -ա, -ոնկ, <u>ալ</u> կ, -ոն	Մոդգընում գու, -աս կու, -ա գու, -ոնկ կու, - <u>ալ</u> կու, -ոն գու
--	--

Անցյալի ապառնի ժամանակ

Գուշընայ, -այդ, <u>ար</u> , -այկ, - <u>ալ</u> կ, - <u>ալ</u> ն	Մոդգընայ գու, - <u>ալ</u> դ գու, - <u>ար</u> գու, -այկ գու, - <u>ալ</u> կ կու, - <u>ալ</u> ն գու
--	--

Հարկադրական եղանակ:

Ապառնի ժամանակ:

Ուշընում ինի (իդի), -աս բիդի, -ա բիդի (-ոդ իմ, -ոդ իս, -ոդ <u>ալ</u>), -ոնկ բիդի, - <u>ալ</u> կ բիդի, -ոն բիդի (-ոդ ինկ, -ոդ էկ, -ոդ ին)	Մոդգընում ինի (իդի), -աս բիդի, -ա բիդի (-ոդ իմ, -ոդ իս, -ոդ <u>ալ</u>), -ոնկ բիդի, - <u>ալ</u> կ բիդի, -ոն բիդի (-ոդ ինկ, -ոդ էկ, -ոդ ին)
---	--

Անցյալի ապառնի ժամանակ

Ուշընայ բիդի, - <u>ալ</u> դ բիդի, - <u>ար</u> բիդի, -այկ բիդի, <u>ալ</u> կ բիդի, - <u>ալ</u> ն բիդի	Մոդգընայ բիդի, - <u>ալ</u> դ բիդի, - <u>ար</u> բիդի, -այկ բիդի, - <u>ալ</u> կ բիդի, - <u>ալ</u> ն բիդի
---	--

Երրորդ կամ «նն» խումբ:

Այս խմբի գրական հայերենի «ան» ածանցը ունեցող բայերին, ջենիգի ենթաբարբառում համապատասխանում են «նն» ածանց ունեցող բայերը:

Օրինակ. հասկըննուշ – հասկանալ:

«ա» խոնարհում:

Մահմանական եղանակ:

Ներկա (անկատար) ժամանակ:

Եզակի	հոգնակի
Հասկըննում գու, -աս կու, -ա գու	-ոնկ կու, -ակ կու, -ոն գու

Անցյալի անկատար ժամանակ

Հասկըննայ գու, -այդ գու, -ար գու	-այկ կու- <u>ալ</u> կ կու, - <u>ալ</u> ն գու
----------------------------------	--

Ապառնի ժամանակ

Հասկըննող իմ (ըմ), իս (ըս), <u>ալ</u>	Հասկըննող ինկ (ընկ), էկ, ին
---------------------------------------	-----------------------------

Անցյալի ապառնի ժամանակ

Հասկըննող է, էդ, էր	Հասկըննող այկ, էկ, էն
---------------------	-----------------------

Վաղակատար ժամանակ

Հասկըննած իմ, իս, <u>ալ</u>	Հասկըննած ինկ, էկ, ին
-----------------------------	-----------------------

Անցյալի վաղակատար ժամանակ	
Հասկրնծած էլ, էդ, էր	Հասկրնծած այկ, էկ, էն

Հարակատար ժամանակ	
Հասկրնծած իմ, իս, <u>ա</u>	Հասկրնծած ինկ, էկ, ին

Անցյալի հարակատար ժամանակ	
Հասկրնծած էր, էդր, էր	Հասկրնծած այկը, էկը, էնր

Անցյալ կատարյալ ժամանակ	
Հասկրնծած, -ար, -ավ	Հասկրնծակ, - <u>ակ</u> , -ոն

Հրամայական	
Հասկրնծի՛	Հասկրնծե՛կ

Ըղձական եղանակ Ապառնի ժամանակ	
Հասկրնծում, -աս, -ա	Հասկրնծունկ, - <u>ակ</u> , -ոն

Անցյալի ապառնի ժամանակ	
Հասկրնծայ, - <u>այդ</u> , - <u>ար</u>	Հասկրնծայկ, - <u>այկ</u> , - <u>այն</u>

Հարկադրական եղանակ Ապառնի ժամանակ	
Հասկրնծում ինի (իդի), -աս բիդի, -ա բիդի	Հասկրնծունկ բիդի, - <u>ակ</u> բիդի, -ոն բիդի

Անցյալի ապառնի ժամանակ	
Հասկրնծայ բիդի, - <u>այդ</u> բիդի, - <u>ար</u> բիդի	Հասկրնծայկ բիդի, - <u>այկ</u> բիդի, - <u>այն</u> բիդի

Չորրորդ կամ «ճ» խումբ:

Այս խումբը համապատասխանում է գրական հայերենի «չ» խմբին:

1. «ճ» խմբի սուկածանցավոր բայերի անցյալ կատարյալի երկրորդ հիմքը կորցնում է ածանցը. Փախճուշ (փախչել) – փախա, փախար, փախավ, և այլն:

Առաջին արմատով է կազմվում նաև հրամայականը. Փախի՛, փախե՛կ:

2. Պատճառական բայեր:

Ջենիգի ենթաբարբառում, գրական հայերենի «-ացն», «-եցն», «-ցն» ածանցներ ունեցող պատճառական բայերին, համապատասխանում են «-ածն», «-եծն», «ծն» ածանցներ ունեցող պատճառական բայերը: Այստեղ նույնպես պատճառական բայերը ցույց են տալիս, որ ենթական գործողությունը

կատարել է տալիս մեկ ուրիշին կամ պատճառ է դառնում մի ուրիշ առարկայի եղելության փոփոխման:

Օրինակ. օնծրնուշ (անցկացնել), պայրծրնուշ (բարձրացնել), թոռզրծրնուշ (թանձրացնել), հայծրնուշ (հարցնել), և այլն:

Պատճառական բայեր են կազմվում նաև «դըվուշ» (տալ) բայի օգնությամբ. Քշել – քշուշ՝ քրշել գուղում, գուղաս, գուղոն,

գուղակ, գուղոն, և այլն:

Գարդալ – գաշտուշ՝ գաշտալ գուղում, գուղաս, գուղա,

Գաշտալ գուղոնկ, գուղակ, գուղոն, և այլն:

Ջենիգի ենթաբարբառում, գրական հայերենի ինչպես «ե», այնպես էլ «ա» խոնարհման բոլոր անորոշ բայերը, ստանում են գրականի նույն «ել» կամ «ալ» վերջավորությունները:

«Էրվուշ» տալ, բայի օգնությամբ պատճառական բայեր են կազմվում նաև գրական հայերենի «-ացն», «-եցն» և «-ցն» ածանցներ ունեցող պատճառական բայերից, որոնք ցույց են տալիս, որ ենթական գործողությունը կատարել է տալիս մեկ ուրիշին՝ մեկ ուրիշի միջոցով կամ պատճառ է դառնում մի ուրիշ առարկայի եղելության փոփոխման մեկ ուրիշի միջոցով:

Օրինակ. Լընծրնուշ – լայնացնել:

Լընծրնել գուղում, գուղաս, գուղա, Գուղոնկ, գուղակ,

գուղոն, և այլն:

Խըմեծնուշ – խմեցնել:

Խըմեծնել գուղում, գուղաս, և այլն:

Հակծրնուշ – հագցնել:

Հակծրնել գուղում, գուղաս, և այլն:

Տվյալ դեփքում խոնարհումը կատարվում է «ա» խոնարհման կանոններով, քանի որ խոնարհմանը մասնակցում է միայն «դըվուշ» տալ, օժանդակ բայը, իսկ հիմնական բայը միշտ ստանում է անորոշ «ել» վերջավորությունը և չի մասնակցում խոնարհմանը, այսինքն պատկը դիրք է ընդունում:

Ջենիգի բարբառում, գրական հայերենի «ե» խոնարհման բայերից պատճառական են կազմվում «եծն», իսկ «ա» խոնարհման բայերից՝ «ածն» կամ «ծն» ածանցներով:

Գրական հայերենի «ա» խոնարհման, «ն» ածանց ունեցող բայերին համապատասխանող, ջենիգի պատճառական բայերը կազմվում են «ծն» կամ «ածն»

ածանցներով. տառնուշ (դառնալ)՝ տառծնուշ, տողուշ (դողալ)՝ տողածնուշ, և այլն, իսկ «ե» խոնարհման բայերից՝ «եծն» ածանցով. Առնուշ (առնել)՝ առնեծնուշ, և այլն:

Ջենիգի ենթաբարբառի «ճ» ածանց ունեցող բայերից, որոնք համապատասխանում են գրականի «չ» ածանց ունեցող բայերին, պատճառական բայերը կազմվում են «ծն» ածանցի միջոցով. Թռճուշ (թռչել)՝ թռծնուշ, փախճուշ (փախչել)՝ փախծնուշ, և այլն:

Ջենիգի ենթաբարբառի բոլոր պատճառական բայերը պատկանում են «ե» խոնարհմանը, լինում են միայն անցողական և վաղակատար, անցյալի վաղակատար, հարակատար, անցյալի հարակատար, անցյալ կատարյալ ժամանակներում սուկածանցի «ն» ածանցը փոխարինվում է «ուծ» ածանցով. հասկնծընուշ (հասկացնել)՝ հասկնծուծի, և այլն: Հրամայականի եզակի թվում «ն» ածանցը սղվում է: խմեծնուշ (խմեցնել)՝ խմեծու ւ, ուղեծնուշ (կերցնել)՝ ուղեծու ւ, իսկ հոգնակին ստանում է «ուծ» ածանց. խմեծուծե՛կ, ուղեծուծե՛կ, և այլն:

Անցյալ կատարյալում պատճառական բայերը ունեն. «ի», «իր», «-», «ակ», «իկ», «ին» վերջավորությունները: Եզակիի երրորդ դեմքը վերջավորությունն չի ունենում.

Պզուշ (վազել)՝ պզեծուծի, պզեծուծիր, պզեծուծ, և այլն:

Պատճառական բայերի խոնարհում:

Օրինակ. խմեծնուշ – խմեցնել բառի:
Մահմանական եղանակ,

Ներկա անկատար ժամանակ:

Խրմեծնիմ գու, -իս կու, -ւ գու	-ինկ կու, -էկ կու, -ին գու
-------------------------------	----------------------------

Անցյալի անկատար ժամանակ

Խրմեծնեյ գու, -եյդ գու, -եր գու	-այկ կու, -եյկ կու, -եյն գու
---------------------------------	------------------------------

Ապառնի ժամանակ

Խրմեծնող իմ, իս, <u>ւ</u>	Խղմեծնող ինկ (ընկ), էկ, ին
---------------------------	----------------------------

Անցյալի ապառնի ժամանակ

Խրմեծնող էյ, էյդ, էր	Խրմեծնող այկ, էյկ, էյն
----------------------	------------------------

Վաղակատար ժամանակ

Խրմեծուծաձ իմ, իս, <u>ւ</u>	Խրմեծուծաձ ինկ, էկ, ին
-----------------------------	------------------------

Անցյալի վաղակատար ժամանակ

Խրմեծուծաձ էյ, էյդ, էր	Խրմեծուծաձ այկ, էյկ, էյն
------------------------	--------------------------

Հարակատար ժամանակ

Խրմեծուծաձ իմ, իս, <u>ւ</u> _____(ունիմ, ունիս,ունի)	Խրմեծուծաձ ինկ, էկ, ին (ունինկ, ունեկ, ունին)
--	---

Անցյալի հարակատար ժամանակ

Խրմեծուծաձ էյր, էյդր, էր (ունեյր, ունեյրը, ունեյր)	Խրմեծուծաձ այկը, էյկը, էյնը (ունայկը, ունեյկը, ունեյնը)
--	---

Անցյալ կատարյալ ժամանակ

Խրմեծուծ-ի, - իր, - (չունի)	Խրմեծուծ-ակ, -իկ, -ին (չունի)
--------------------------------	-------------------------------

Հրամայական ժամանակ

Խրմեծու ւ	Խրմեծուծե՛կ
-----------	-------------

Ըղձական եղանակ:

Ապառնի ժամանակ

Խրմեծն-իմ, -իս, -ւ	Խրմեծն-ինկ, -էկ, -ին
--------------------	----------------------

Անցյալի ապառնի ժամանակ

Խրմեծն-եյ, -եյդ, -եր	Խրմեծն,այկ, -եյկ, -եյն
----------------------	------------------------

Պայմանական եղանակ

Ապառնի ժամանակ

Խմեծն-իմ գու, -իս կու, -ւ գու	-ինկ կու, -էկ կու, -ին գու
-------------------------------	----------------------------

Անցյալի ապառնի ժամանակ

Խմեծն-եյ գու, -եյդ գու, -եր գու	-այկ կու, -եյկ կու, -եյն գու
---------------------------------	------------------------------

Հարկադրական եղանակ

Ապառնի ժամանակ

Խմեծնիմ ինի(իդի), -իս բիդի,	-ինկ բիդի, -էկ բիդի, -ին բիդի,
-ւ բիդի, Խմեծնող իմ, իս, <u>ւ</u>	Խմեծնող ինկ, էկ, ին

Անցյալի ապառնի ժամանակ

Խմեցն-եյ բիդի, -եյդ բիդի,	Խմեծն-այկ բիդի, -եձկ բիդի,
-եր բիդի	էյն բիդի

3. Բազմապատկական բայերը կազմվում են «ոտ», «ոտկ», «տտ» և այլ նման ածանցներով, ու ցույց են տալիս, որ գործողությունը կատարվում է շատ անգամ կամ շատերի կողմից:

«ոտ» ածանցով. նստու₂ – նատոտու₂ (նատոտել), բաղոու₂ –

բաղոտու₂ (պատատոտել), և

այլն:

«դ» ածանցով. ձիձաղու₂ – ձիձաղու₂ (ձիձաղտել), գարմրու₂ –

գարմրու₂ (կարմրտել), և

այլն:

«ոտկ» ածանցով. պգու₂ – պգոտկու₂ (վազվզել), ձեձու₂ –

ձեձոտկու₂ (ձեձկրդել), և

այլն:

«տտ» ածանցով. բարգու₂ – բարգտտու₂ (պատկոտել), կզվու₂ –

կզվտտու₂ (զզվտտալ), և

այլն:

ԵՎ այլն:

Արնատի կրկնությամբ. Փոխու₂ – փոսփխու₂ (փոխփխել), փորու₂ – փորփորու₂ (փորփրել), մզու₂ – մզմզու₂ (մզմզալ), և այլն:

Բազմապատկական բայերը լինում են ինչպես անցողական, այնպես էլ անանցողական:

Գրական հայերենի «ել» և «ալ» վերջավորություններ ունեցող բայերի, ջենիզի ենթաբարբառի համապատասխան բայերից, կազմվում են պատճառական բայեր «եձն» կամ «աձն» վերջավորություններով:

Օրինակ. պգու₂ – պգոտկու₂՝ պգոտկեձնու₂ (վազվազեցնել), մզու₂ – մզմզու₂՝ մզմզաձնու₂ (մզմզացնել), և ալն:

Բազմապատկական բայերը խոնարհվում են այնպես՝ ինչպես և մնացած բայերը:

Կրավորական բայեր:

Ջենիզի ենթաբարբառում, ինչպես և գրականում, կրավորական բայերը կազմվում են «վ» ածանցի միջոցով, որը տեղադրվում է հիմքի և վերջավորության միջև, և ցույց է տալիս, որ ենթական ինքն իրեն է կատարում գործողությունը կամ կրում է իր վրա: Եթե գրականում կրավորական բայերը կազմվում են միայն անցողական բայերից, ապա ջենիզի ենթաբարբառում՝ նաև անանցողականներից:

Անցողական բայերից կազմված կավորական բայեր.

Օրինակ. կլորու₂ – կլորվու₂ (զլորվել), ձալու₂ – ձավվու₂ (ծավվել), հալու₂ – հավվու₂ (հավվել), և այլն:

Անանցողական բայերից կազմված բայեր.

Օրինակ. քալու₂ – քավվու₂ (քայլվել), էգու₂ – էզվու₂ (-), հայծընու₂ – հայծըվու₂ (հարցվել), և այլն:

Ի տարբերություն գրական հայերենի, ջենիզի ենթաբարբառում որոշ կրավորական բայերի «վ» ածանցը, անցյալ կատարյալում, կարող է սղվել. Ձավու₂ – ձռեձա (ծավեցի), ձռեձար (ծռնեցիր), և այլն: հավվու₂ – հավեձա (հավվեցի), հավեձար (հավվեցիր), և այլն:

Կրավորական բայերը խոնարհվում են այնպես, ինչպես մնացած բայերը:

Հրամայական եղանակ:

Ջենիզի ենթաբարբառի հրամայական եղանակը, ինչպես և գրականում, արտահայտում է գործելու կամ լինելու հրաման, հորդոր, թելադրանք, և այլն: Ունի միայն երկրորդ դեմք, սակայն եզակի և հոգնակի թիվ:

Պարզ բայերի հրամայականը, «ե» խոնարհմանեզակի թվում ունի «ա», իսկ հոգնակիում՝ «եկ», «ա» խոնարհման եզակիում՝ «ա», իսկ հոգնակիում՝ «եկ», վերջավորությունները:

Օրինակ. լսել – լսու₂՝ լսա, լսեձե՛կ: Խոսել – խոսու₂՝ խոսա,

խոսեձե՛կ: Կապել – գաբու₂՝ գաբա, գաբեձե՛կ, և այլն:

Կարդալ – գաշտու₂՝ գաշտա, գաշտածե՛կ: Լողալ – լղու₂՝ լղա, լղածե՛կ, և այլն:

Բոլոր սոսկածանցավոր բայերը հրամայականի եզակիում ունեն «ի», իսկ հոգնակիում՝ «եկ» վերջավորությունները:

Ի դեպ, «ա» խոնարհման բայերում, «ն» աննշանակ սոսկածանցին փոխարինում է «ծ»-ն, իսկ «ճ» սոսկածանցը սղվում է:

Օրինակ. Հասնել – հասնու₂՝ հասնի, հասնե՛կ:

Գիտենալ – կիղնու₂՝ կիղնի, կիղնե՛կ:

Կայջել – գայճու₂՝ գայճի, գայճե՛կ:

Անկանոն բայերի խոնարհումը:

Ջենիզի ենթաբարբառի անկանոն բայերը բաժանվում են երեք խմբի՝ յուրաքանչյուրը ինքնատիպ խոնարհմամբ:

Առաջին խումբը ընդգրկում է հինգ բայ.

Առնու₂ (առնել, վերցնել), մղնու₂ (մտնել), դեսնու₂

(տեսնել), թողու₂ (թողնել):

Երկրորդ խումբը ընդգրկում է տասներկու բայ, որոնցից յոթը ենթարկվում են «ե» խոնարհման կանոններին, իսկ հինգը՝ «ա»:

«ե» խոնարհում. Ընու₂ (անել), ասու₂ (ասել), քլու₂ (լինել),

ուդու₂ (ուտել), տընու₂ (դնել), պերու₂ (բերել):

«ա» խոնարհում. Էգու₂ (գալ), Էշտու₂ (գնալ), պոնու₂ (բանալ),

գինու₂ (մնալ), դրվու₂ (տալ):

Երրորդում ամօս է ընդամենը մեկ բայ. օնու₂ (ունենալ), սակայն առանձնացվել է այն պատճառով, որ նրա խոնարհումը խառն է՝ տարբեր եղանակներում և ժամանակներում խոնարհումը պարունակում է տարբեր տարբեր խոնարհումներից:

Մահմանական եղանակ, Առաջին խումբ՝ առնու₂ – առնել, մդնու₂ բայեր: Ներկա, անկատար ժամանակ.

Գառն-ում, -ուս, -ու	Գառն-ունկ, -եկ, -ուն
Մդն-ում գու, -ուս կու, -ու գու	-ունկ կու, -եկ կու, -ուն գու

Անցյալ կատարյալ

Առի, առիր, առավ	Առակ, առիկ, առին
Մդա, մդար, մդավ	Մդակ, մդակ, մդոն

Հրամայական եղանակ

Առնու₂ – ա՛ռ, առե՛ կ, մդնու₂ – մի՛դ, մդե՛ կ, դեսնու₂ – դե՛ս, դեսե՛ կ, կդնու₂ – կի՛դ, կդե՛ կ, թողու₂ – թե՛ խ, թողե՛ կ:

Ըղձական եղանակ

Ապառնի

Առնում, առնուս, առնու	Առնունկ, առնեկ, առնուն
Մդնում, մդնուս, մդնու	Մդնունկ, մդնեկ, մդնուն

Պայմանական եղանակ, ապառնի.

Գառնում, գառնուս, գառնու	Գառնունկ, գառնեկ, գառնուն
Մդն-ում գու, -ուս կու, -ու գու	-ունկ կու, -եկ կու, -ուն գու

Հարկադրական եղանակ, ապառնի.

Առնում ինի (իդի), առնուս բիդի, առնու բիդի: Առն-ող իմ, իս, <u>ա</u> :	Առնունկ բիդի, առնուն բիդի: Առնող ինկ, եկ, ին:
--	---

Անկանոն բայերի ժխտական խոնարհում:

Մահմանական եղանակ Ներկա, անկատար ժամանակ:

Ժխտական բայերը կազմվում են ժխտական օժանդակ բայի միջոցով: Նրանք կարող են լինել անորոշ դերբայից ինչպես առաջ, այնպես էլ հետո:

Առնուլ չիմ, առնուլ չիս, առնուլ Չիմ առնուլ, չի առնուլ	Առնուլ չինկ, չեկ, չին, Չինկ առնուլ, չեկ առնուլ, չին առնուլ
--	--

Ապառնի,

ժխտական օժանդակ բայը տեղադրվում է միայն դերբայից հետո.

Առնող չիմ, առնող չիս, առնող <u>չա</u> :	Առնող չինկ, առնող չեկ, առնող չին:
---	-----------------------------------

Անցյալի ապառնի

ժխտական օժանդակ բայը տեղադրվում է միայն դերբայից հետո.

Առնող չէլ, չէդ, չեր	Աժնող չայկ, չէկ, չէն
---------------------	----------------------

Վաղակատար,

ժխտական օժանդակ բայը տեղադրվում է միայն դերբայից հետո.

Առած չունիմ, չունիս, չունի	Առած չունինկ, չունեկ, չունին
----------------------------	------------------------------

Անցյալի վաղակատար,

ժխտական օժանդակ բայը տեղադրվում է միայն դերբայից հետո.

Առած չունեյ, չունեյդ, չունեյր	Առած չունայկ, չունեյկ, չունեյն
-------------------------------	--------------------------------

Հարակատարում, աս խմբի բոլոր հինգ բայերն էլ խոնարհվում են ինչպես վաղակատարում:

Անցյալի հարակատար

Առած չունեյր, չունեյդ, չունեյր	չունայկր, չունեյկր, չունեյնր
Մդած չեյր, չեյդ, չեր	Մդած չայկր, չեյկր, չեյնր

Այս խմբի մնացած «դեսնու₂, կդնու₂ և թողու₂», բայերը խոնարհվում են ինչպես «առնու₂» բայը:

Անցյալ կատարյալ

Չառի, չառիր, չառավ: Առի հեճ, առիր հեճ, առավ հեճ	Չառակ, չառիկ, չառին: Առակ հեճ, առիկ հեճ, առին հեճ
Մդա հեճ, մդար հեճ, մդավ հեճ	Մդակ հեճ, մդակ հեճ, մդոն հեճ

Հրամայական եղանակ

Առնուլ մի՛, մի՛ առնուլ, չառնո՛ւս, առնուս հե՛ճ:	Առնուլ մի՛ կ, մի՛ կ առնուլ, չառնե՛կ, առնեկ հե՛ճ:
Մղնուլ մի՛, մի՛ մղնուլ, մղնուս հե՛ճ:	Մղնուլ մի՛ կ, մի՛ կ մղնուլ, մղնուկ հե՛ճ:

Ըղձական եղանակ, ապառնի.

Չառնում, չառնուս, չառնո՛ւ:	Չառնունկ, չառնուկ, չառնո՛ն:
Առնում հեճ, առնուս հեճ, առնու հեճ:	Առնունկ հեճ, առնեկ հեճ, առնուն հեճ:

Անցյալի ապառնի

Չառնեյ, չառնեյդ, չառնե՛ր:	Չառնայկ, չառնեյկ, չառնեյն:
Առնեյ հեճ, առնեյդ հեճ, առնե՛ր հեճ:	Առնայկ հեճ, առնեյկ հեճ, առնեյն հեճ:

Պայմանական եղանակ, ապառնի.

Առնուլ չիմ, առնուլ չիս, առնուլ չի:	Առնուլ չինկ, առնուլ չեկ, առնուլ չին:
------------------------------------	--------------------------------------

Անցյալի հարակատար.

Առնուլ չէր, չէյդ, չէր:	Առնուլ չայկը, չէյկը, չէյնը:
------------------------	-----------------------------

Հարկադրական եղանակ, ապառնի.

Առնող չիմ, առնող չիս, առնող չա՛:	Առնող չինկ, չեկ, չին:
----------------------------------	-----------------------

Անցյալի ապառնի

Առնող չեյ, չեյդ, չեր:	Առնող չայկ, չեյկ, չեյն:
-----------------------	-------------------------

Անկանոն բայերի խոնարհում
Երկրորդ խումբ
Մահմանական եղանակ, ներկա (անկատար) ժամանակ,
«ե» խոնարհում. ասու՛շ (ասեյ), դոնու՛շ (տանեյ):

Գասիմ, գասիս, գասա՛:	Գասինկ, գասեկ, գասին:
Դոնիմ գու, դոնիս կու, դոնա՛ գու:	Դոնինկ կոե, դոնեկ կոե, դոնին գու:

«ա» խոնարհում՝ եզու՛շ (գայ), էշտու՛շ (գնայ):

Կուկում, կուկաս, կուկա՛:	Կուկունկ, կուկակ, կուկոն:
Գեշտում, գեշտաս, գեշտա՛:	Գեշտունկ, գեշտակ, գեշտոն:

Անցյալի անկատար, «ե» խոնարհում

Գասեյ, գասեյդ, գասե՛ր:	Գասայկ, գասեյկ, գասեյն:
Դոն-եյ գու, -եյդ գու, -եյ գու:	Դոն-այկ կու, -եյկ կու, -եյն գու:

«ա» խոնարհում.

Կուկա՛, կուկա՛:	Կուկայկ, կուկակ:
-----------------	------------------

կուկա՛:	կուկա՛:
Գեշտա՛, գեշտա՛:	Գեշտայկ, գեշտակ, գեշտա՛:

Ապառնի, «ե» և «ա» խոնարհումներ.

Ասող իմ, իս, ա՛:	Ասող ինկ, եկ, ին:
Էգող եմ, իս, ա՛:	Էգող ինկ, եկ, ին:

Անցյալի ապառնի, «ե» և «ա» խոնարհումներ.

Ասող էյ, էյդ, էր:	Ասող այկ, էյկ, էյն:
Էգող էյ, էյդ, էր:	Էգող այկ, էյկ, էյն:

Վաղակատար, «ե» և «ա» խոնարհումներ.

Աստած ունիմ, ունիս, ունի՛:	Աստած ունինկ, ունեկ, ունին:
Էգամ իմ, իս, ա՛:	Էգամ ինկ, եկ, ին:

Անցյալի վաղակատար, «ե» և «ա» խոնարհումներ.

Աստած ունեյ, ունեյդ, ունե՛ր:	Աստած ունայկ, ունեյկ, ունեյն:
Էգամ էյ, էյդ, էր:	Էգամ այկ, էյկ, էյն:

Հարակատարը կազմվում է ինչպես և վաղակատարը:
Անցյալի հարակատարը կազմվում է ինչպես և անցյալի վաղակատարը, սակայն օժանդակ բայի վերջում ավելացվում է «ը» ձայնավորը.
Աստած ունեյդ, էգամ էր, և այլն:

Անցյալ կատարյալ, «ե» և «ա» խոնարհումներ.

Աստի, աստիր, աստա՛:	Աստակ, աստիկ, աստին:
Էգա, էգար, էգա՛:	Էգակ, էգակ, էգոն:

Հրամայական եղանակ, «ե» և «ա» խոնարհումներ.

Արա՛, ասա՛, ըրի՛, գի՛ր, սի՛ր, դա՛ր, այի՛ր:	Արե՛կ, աստե՛կ, ըրե՛կ, գերե՛կ, դարե՛կ, պերե՛կ:
Արի՛, կրնա՛, պա՛ծ, գե՛ծի, դուր:	Էգե՛կ, կնծե՛կ, պածե՛կ, դրվե՛կ:

Ըղձական եղանակ, ապառնի «ե» և «ա» խոնարհումներ.

Ասիմ, ասիս, ասա՛:	Ասինկ, ասեկ, ասին:
Կում, կաս, կա՛:	Կունկ, կակ, կոն:

Անցյալի ապառնի, «ե» և «ա» խոնարհումներ.

Ասեյ, ասեյդ, ասե՛ր:	Ասայկ, ասեյկ, ասեյն:
Կա՛, կա՛, կար:	Կայկ, կակ, կան:

Պայմանական եղանակ, «ե» և «ա» խոնարհումներ, ապառնի ժամանակ.

Գասիւմ, գասիւ, գասիւն, գասեկ,	Գասիւն, գասին:
Կուկում, կուկաս, կուկա:	Կուկուն, կուկոն:

Հարկադրական եղանակ,
«ե» և «ա» խոնարհումներ, ապառնի ժամանակ.

Ասիւմ ինի (իդի), ասիւ բիդի, ասիւ բիդի: Աստղ իւմ, աստղ իս, աստղ <u>ւր</u> :	Ասինկ բիդի, ասեկ բիդի, ասին բիդի: Աստղ ինկ, աստղ եկ, աստղ ին:
Կում ինի (իդի), կաս բիդի, կա բիդի: Էգող իւմ, էգող իս, էգող <u>ւր</u> :	Կունկ բիդի, կշկ բիդի, կոն բիդի: Էգող ինկ, էգող եկ, էգող ին:

Անցյալի ապառնի ժամանակ, «ե» և «ա»
խոնարհումներ.

Ասեյ բիդի, ասեյդ բիդի, ասեր բիդի: Աստղ էյ, աստղ էյդ, աստղ էր:	Ասայկ բիդի, ասեյն բիդի: Աստղ այկ, աստղ էյկ, աստղ էյն:
Կայ բիդի, կայդ բիդի, կար բիդի Էգող էյ, էգող էյդ, էգող էր:	Կայկ բիդի, կշյն բիդի: Էգող այկ, էգող էյկ, էգող էյն:

Անկանոն բայերի խոնարհում՝
օննուշ – ունենալ բայ.

Սահմանական եղանակ,
Ներկա (անկատար) ժամանակ.

Ունիւմ, ունիս, ունի:	Ունիւնկ, ունեկ, ունին:
----------------------------	------------------------------

Անցյալի անկատար

Ունեյ, ունեյդ, ունեք:	Ունայկ, ունեյկ, ունեյն:
-----------------------------	-------------------------------

Ապառնի

Օննող իւմ (ըւմ), իս, <u>ւր</u> , Գոննում, գոննաս, գոննա:	Օննող ինկ (ընկ), էկ, ին: Գոննունկ, գոնն <u>ւ</u> կ, գոննոն:
--	--

Անցյալի ապառնի

Օննող էյ, օննող էյդ, օննող էր: Գոնն <u>ւ</u> յ, գոնն <u>ւ</u> յդ, գոնն <u>ւ</u> յն:	Օննող այկ, էյկ, օննող էյն Գոննայկ, գոնն <u>ւ</u> յկ, գոնն <u>ւ</u> յն:
--	---

Վաղակատար

Օննրծամ իւմ, իս, <u>ւր</u> :	Օննրծամ ինկ, էկ, ին:
---------------------------------	-------------------------

Անցյալի վաղակատար

Օննրծամ էյ, էյդ, էր:	Օննրծամ այկ, էյկ, էյն:
-------------------------	---------------------------

Հարակատար

Օննրծամ իւմ, իս, <u>ւր</u> :	Օննրծամ ինկ, էկ, ին:
---------------------------------	-------------------------

Անցյալի հարակատար

Օննրծամ էյր, էյդր, էր:	Օննրծամ այկր, էյկր, էյնր:
---------------------------	---------------------------------

Անցյալ կատարյալ

Օննրծամ, օննրծար, օննրծամ: Ունեյ, ունեյդ, ունեք:	Օննրծակ, օննրծակ, օննրծակ: Ունայկ, ունեյկ, ունեյն:
---	---

Հրամայական եղանակ. Օննրծի՛,
ոննրծի՛ր,
օննրծե՛կ:

Ըղծական եղանակ, ապառնի և
անցյալի ապառնի.

Օննում, օննաս, օննա:	Օննունկ, օննուն: օնն <u>ւ</u> կ, օնն <u>ւ</u> յկ, օնն <u>ւ</u> յն:
----------------------------	--

Օնն <u>ւ</u> յ, օնն <u>ւ</u> յդ, օնն <u>ւ</u> յն:	Օննայկ, օնն <u>ւ</u> յկ, օնն <u>ւ</u> յն:
---	---

Պայմանական եղանակ, ապառնի և
անցյալի ապառնի.

Գոննում, գոննաս, գոննա:	Գոննունկ, գոննուն: գոնն <u>ւ</u> կ, գոնն <u>ւ</u> յկ, գոնն <u>ւ</u> յն:
-------------------------------	---

Գոնն <u>ւ</u> յ, գոնն <u>ւ</u> յդ, գոնն <u>ւ</u> յն:	Գոննայկ, գոնն <u>ւ</u> յկ, գոնն <u>ւ</u> յն:
--	--

Հարկադրական եղանակ, ապառնի և
անցյալի ապառնի.

Օննում ինի (իդի), օննաս բիդի, օննա բիդի: Օննող իւմ, օննող իս, օննող <u>ւր</u> :	Օննունկ բիդի, օննուն բիդի: Օննող ինկ (ընկ), էկ, ին:
---	--

Օնն <u>ւ</u> յ բիդի, օնն <u>ւ</u> յդ բիդի, օնն <u>ւ</u> յն բիդի:	Օննայկ բիդի, օնն <u>ւ</u> յկ բիդի, օնն <u>ւ</u> յն բիդի:
--	--

օնն <u>ւ</u> յ բիդի	
---------------------	--

Երկրորդական բաղադրյալ ժամանակներ
Ջենիգի ենթաբարբառի բայերը կազմում են
բազմաթիվ երկրորդական բաղադրյալ
ժամանակներ, որոնք համեմատաբար
բավական լայն գործածություն ունեն։ նրանք
հիմնականում կազմվում են «ընուշ» անել, և
«օննուշ» ունենալ, ուզուշ ուզել, բայերով ու
այլ ձևերով, որոնց մասին կասվի
հետագայում:

Օրինակ. ուզուշ (ուտել) և ուզուշ (ուզել)
բայերից.

Վաղակատար.

Գերամ ունիւմ կերել էմ:	Գերամ ունիւնկ կերել էնք:
------------------------------	--------------------------------

Գերամ ունիս: կերել	Գերամ ունեկ կերել
-----------------------	----------------------

ես: Գերած ունի՝ կերել է:	եք: Գերած ունին՝ կերել են:
Ուղուշ կուզիմ՝ ուտել եմ ուզում: Կուզիս ուզում ես, կուզ <u>ա</u> ՝ ուզում է:	Ուղուշ կուզին՝ ուտել ենք ուզում: կուզեկ՝ ուզում եք, կուզին՝ ուզում են:

Անցյալի վաղակատար.

Գերած ունեյ կերել էի, գերած ունեյդ կերել էիր, գերած ուներ կերել էր:	Գերած ունայկ՝ կերել էինք, գերած ունեյկ կերել էիք, գերած ունեյն՝ կերել էին:
Ուղուշ կուզեյ՝ ուտել էի ուզում, Ուղուշ կուզեյդ՝ ուտել էիր ուզում, Ուղուշ կուզեր՝ ուտել էր ռիզոխմ:	Ուղուշ կուզայկ՝ ուզում էինք ուտել, Ուղուշ կուզեյկ՝ ուզում էիք ուտել, Ուղուշ կուզեյն՝ ուզում էին ուտել:

Ըղձական եղանակ, ապառնի.

Ուղեյու ըլլիմ, ըլլիս, ըլլի:	Ուղեյու ըլլինկ, ըլլեկ, ըլլին:
-----------------------------	-------------------------------

Ուղեյու ըլլիմ նա՝ կոռոմ գու: (Եթե ուտեմ՝ կկանչեմ):

Անցյալի ապառնի.

Ուղեյու ըլլեյ, ըլլեյդ, ըլլեր:	Ուղեյու ըլլայկ, ըլլեյկ, ըլլեյն:
-------------------------------	---------------------------------

Ուղեյու ըլլեյ նա՝ կոռոմ գու: (Եթե ուտեյի՝ կկանչեյի):

Բերված օրինակներում և նման դեփքերում, դերբայը ստանում է ապառնիի անկատար ձևը «ելու» վերջավորությամբ, իսկ ժամանակը որոշվում է «ըլլուշ» լինել, բայի համապատասխան ժամանակով:

«Ըլլուշ» լինել, բայի միջոցով անորոշ դերբայները կազմում են ևս երկու երկրորդական ժամանակ՝ ըղձական ապառնի և անցյալի ապառնի.

Օրինակ. Էշտուշ ըլլի նա՝ գասինկ: (գնալու լինենք՝ կասենք):

Էշտուշ ըլլեյ նա՝ գասայկ: (գնալու լինեյինք՝ կասեյինք):

կասեյինք):

Վաղակատար անորոշ դերբայով և «ըլլուշ» լինել, բայով կազմվում են պայմանական ապառնու, անցյալի հարակատար, ինչպես նաև ըղձական եղանակի ապառնու և անցյալի ապառնու ձևերը:

Պերած գըլլիմ, գըլլիս, գըլլի:	Պերած գըլլինկ, գըլլեկ, գըլլին:
------------------------------	--------------------------------

Բերած կլինեմ, կլինես, կլինի:	Բերած կլինենք, կլինեք, կլինեն
Պերած գըլլեյ, գըլլեյդ, գըլլեր՝ Բերած կլինեի, կլինեիր, կլիներ:	Պերած գըլլայկ, գըլլեյկ, գըլլեյն՝ Բերած կլինեիք, կլինեիրք, կլինեին:
Պերած գըլլեյդ, գըլլեր՝ Բերած կլինեյի, կլինեիր:	Եվ այլն:

Մինձե տուն կաս՝ պերած գըլլիմ: (Մինչե տուն գաս՝ բերած

կլինեմ):

Ենթայական դերբայով և «ըլլուշ» լինել, բայով կազմվում են պայմանական եղանակի ապառնի, անցյալի ապառնի, ըղձական եղանակի ապառնի, անցյալի ապառնի, ինչպես նաև անցյալ կատարյալ ձևերը.

Պերող գըլլ-իմ, գըլլ-իս, գըլլ-ի	Պերող գըլլ-ինկ, -եկ, -իս
Պերող գըլլ-եյ, -եյդ, -եր	Պերող գըլլ-այկ, -եյկ, -եյն
Պերող ըլլ-իմ, -իս, -ի	Պերող ըլլ-ինկ, -եկ, -իս
Պերող ըլլ-եյ, -եյդ, եր	Պերող ըլլ-այկ, -եյկ, -եյն
Պերող ըղա, ըղար, ըղավ	Պերող ըղակ, ըղակ, ըղոն

Ես ալ պերող ըղա՝ թողուլ չին: (Ես էլ բերող եղա՝ չեն թողնում):

Վաղակատարի և «ըլլուշ» (լինել) բայի ապառնի՝ «պերած իմ», ձևովի գուգորդումով կազմվում է անցյալի ապառնի ժամանակի բաղադրյալ ստորոգյալ.

Էգամ ըլլող իմ, իս, <u>ա</u> :	Էգամ ըլլող ինկ, էկ, ին:
Էգամ ըլլող էյ, էյդ, էր:	Էգամ ըլլող այկ, էյկ, էյն:

Ես ծիյ դունը էգամ ըլլող իմ: (Ես պիտի որ ձեր տուն եկած լինեմ):

Ես ծիյ դունը էգամ ըլլող էյ, ամա... (Ես պիտի որ ձեր տուն եկած լինեի, բայց...):

Անորոշ դերբայի և «ա», «էր» օժանդակ բայերի գուգորդությամբ կազմվում են սահնանական եղանակի ներկա (անկատար) և անցյալի անկատար ժամանակների վերացական և շարունակական ձևեր:

Օրինակ. Իմը (իմս) էշտուշ ա: Միրը էշտուշ ա:

Քուզող էշտուշ ա: Միրը էշտուշ ա:

ա:

Ընուրը էշտուշ ա: Ընեծը էշտուշ ա:

ա:

Անորոշ դերբայի և «ւ», «եր» օժանդակ բայերի միջոցով կազմվում են նաև ներկաի և անցյալի անկատար անդեմ բայեր, այսինքն առանց ենթակայի հնարավոր չի պարզել նրանց դեմքն ու թիվը:

Օրինակ. Իմ գաշտուշը՝ գաշտուշ չւ:

Քու գաշտուշը՝ գաշտուշ չւ:

Ընու գաշտուշը՝ գաշտուշ չւ:

Միր գաշտուշը՝ գաշտուշ չւ:

Օիր գաշտուշը՝ գաշտուշ չւ:

Ընեճ գաշտուշը՝ գաշտուշ չւ:

ԵՎ վերջում: Համարյա կանոն է, որ գրական արեվելահայերենի հնչեղ (թրթռուն) բաղաձայները, պոնտահայերենի ջենիգի ենթաբարբառում, փոխարինվում են իսկ բաղաձայներով. Տուն – դուն, կատու – գադու, մարդ – մաշտ, ծառ – ձառ, դուռ – տուռ, ձմեռ – ծմեռ, և այլն:

ՎԵՐՋ